

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

∨ *Судова незалежність по-українськи*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

∨ *Без незалежної судової системи
немає демократії*

∨ *Захист в окупації*

№ 3 березень 2026

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 3 (142) 2026**

(01 березня -31 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3	ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	34
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	10	ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР	
СУСПІЛЬНА ДУМКА		<i>Кравченко С.</i>	
<i>В. Тараненко</i> , Главком: Чи можливі президентські вибори під час воєнного стану? Верховний суд поставив крапку.....	19	Без незалежної судової системи немає демократії.....	38
<i>В. Якуша</i> , Закон і Бізнес: Асистент без мантії.....	21	<i>Барсук М.</i>	
Судово-юридична газета: Процесуальні прогалини у новій процедурі стягнень для КСУ ризикують перетворити реформу на інструмент тиску.....	22	Зміна оплати праці суддів зруйнує баланс влад.....	44
Судово-юридична газета: Обрання суддів КСУ на XX з'їзді не відбулося: чому делегати не голосували та які наслідки для реформи	24	<i>Чаюн В.</i>	
<i>С. Шкляр</i> , Mind: Судова незалежність по-українськи: що стоїть за результатами звіту ENCJ	25	Захист в окупації.....	46
<i>А. Славицька</i> , Судово-юридична газета: «Активістів» звинуватили у маніпуляціях: у США оприлюднили звіт.....	27	НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	48
<i>Д. Смородська</i> , 24 tv: Нові норми правосуддя й прав людини: як Україна виконує вимоги ЄС під час війни.....	31		
<i>А. Мазуренко</i> , Українська правда: Понад 60% українців готові йти на референдум, багато хто розглядає «територіальні компроміси» – опитування	32		

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації розгляне Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо удосконалення законодавчого врегулювання окремих положень функціонування Конституційного Суду України та встановлення дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду України (реєстр. № 14321 від 19.12.2025), та альтернативний проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо удосконалення діяльності Конституційного Суду України (реєстр. № 14321-1 від 23.12.2025).

Про це повідомляє Прес-служба Апарату Верховної Ради України.

Однією з ключових новацій є розширення принципу відкритості. Стаття 6 Закону України «Про Конституційний Суд України» буде викладена в новій редакції, а саме:

«1. Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати, Сенату здійснюється відкрито, крім закритої частини зазначених засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду. Проведення закритого пленарного засідання допускається у разі, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та/або іншої інформації, що охороняється законом. Про проведення закритого пленарного засідання постановляється ухвала Великої палати, Сенату.

Особи, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, Сенату, допускаються до приміщення Суду та до Зали засідань Суду в порядку, встановленому внутрішніми актами Суду. Особи, присутні на пленарному засіданні, представники засобів масової інформації під час відкритої частини пленарного засідання можуть проводити в Залі засідань Суду фотозйомку, відео– та аудіозапис з використанням портативних відео– та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу Суду, але з урахуванням обмежень, встановлених

внутрішніми актами Суду. Проведення в Залі засідань Суду фотозйомки, відео– та аудіозапису пленарного засідання має здійснюватися без створення перешкод для ведення засідання та для реалізації учасниками конституційного провадження їхніх процесуальних прав.

Учасники конституційного провадження та інші особи, присутні в Залі засідань Суду, мають право здійснювати фотозйомку, відео та аудіозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати з використанням портативних відео– та аудіотехнічних засобів з урахуванням положень статті 3 цього Закону»

Законопроект вперше детально розписує 12 видів дисциплінарних проступків, за які суддю КСУ можна притягнути до дисциплінарної відповідальності. Серед них:

1) вчинення істотного дисциплінарного проступку суддею Конституційного Суду;

2) грубе чи систематичне нехтування суддею Конституційного Суду своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;

3) допущення суддею Конституційного Суду недоброчесної поведінки;

4) порушення суддею Конституційного Суду вимог Присяги щодо незалежності або втручання суддею Конституційного Суду у процес здійснення повноважень іншим суддею Конституційного Суду;

5) розголошення суддею Конституційного Суду таємниці, що охороняється законом, зокрема інформації, що стала відомою судді Конституційного Суду під час розгляду справи на закритому пленарному засіданні, щодо змісту і перебігу закритого пленарного засідання, закритої частини пленарного засідання у справі у будь-якій формі до чи після завершення розгляду справи;

6) незаконне використання суддею Конституційного Суду у своїх інтересах чи інтересах третіх осіб таємниці, що охороняється законом, зокрема інформації, що стала відомою судді Конституційного Суду під час розгляду справи на закритому пленарному засіданні;

7) неповідомлення суддею Конституційного Суду про наявність у нього реального конфлікту інтересів або вчинення ним дій чи участь у прийнятті рішень в умовах реального конфлікту інтересів;

8) порушення суддею Конституційного Суду встановлених законом обмежень щодо одержання подарунка;

9) допущення суддею Конституційного Суду прояву неповаги до інших суддів, учасників і залучених учасників конституційного провадження;

10) порушення суддею Конституційного Суду правил відводу (самовідводу), визначених Законом;

11) використання повноважень Голови, заступника Голови Суду для перешкоджання проведенню дисциплінарного провадження стосовно нього або іншого судді;

12) неналежне виконання суддею Конституційного Суду повноважень Голови Суду чи заступника Голови Суду.

Притягнення судді Конституційного Суду до дисциплінарної відповідальності не буде виключати можливості його притягнення, за наявності підстав, до кримінальної та інших видів юридичної відповідальності, і навпаки.

Залежно від тяжкості провини, на суддю можуть накласти одне з трьох стягнень: попередження, догана (із позбавленням доплат на пів року) або найсуворіше – звільнення з посади. При цьому звільнений з посади за дисциплінарний проступок суддя втрачає право на вихідну допомогу та довічне грошове утримання.

Дисциплінарне провадження може бути припинене у випадках відсутності обґрунтування звернення, закінчення строків притягнення чи припинення повноважень судді.

Для розгляду дисциплінарних справ запроваджується процедура через Постійну комісію з питань регламенту та етики Суду. Учасники та залучені учасники конституційного провадження можуть подати письмове або електронне звернення про порушення суддею правил.

Вирішальні питання – від обрання Голови Суду до звільнення судді – відбуватимуться

виключно на спеціальних пленарних засіданнях. Такі засідання вважаються повноважними, якщо на них присутні щонайменше 12 суддів.

Законопроект також суттєво посилює вимоги щодо неупередженості. Суддя зобов'язаний заявити самовідвід не пізніше наступного дня, як йому стало відомо про конфлікт інтересів. Якщо він цього не зробить – це автоматично вважатиметься дисциплінарним проступком.

Цікаво, що законопроект також захищає процес від зловживань з боку учасників: якщо одна й та сама особа тричі подає необґрунтовану заяву про відвід того самого судді, Суд має право залишити таку заяву без розгляду.

Законопроект також передбачає впровадження Автоматизованої системи документообігу для випадкового розподілу справ між суддями-доповідачами, що має мінімізувати людський фактор. Крім того, встановлено, що матеріали дисциплінарних справ зберігатимуться в архіві 100 років, а рішення Суду з підписами суддів – безстроково.

Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради у своєму аналітичному висновку загалом підтримує ідею реформи. Експерти визнають, що зміни відповідають зобов'язанням України в рамках євроінтеграції – зокрема Дорожній карті з питань верховенства права (схвалена Кабміном у травні 2025 року), де до кінця 2025 року передбачено вдосконалення конституційної процедури відповідно до рекомендацій Венеційської комісії 2020–2021 років.

Проте, вони висловили низку серйозних застережень, які можуть суттєво послабити якість реформи або навіть створити нові проблеми.

Проект вводить нове поняття «внутрішні акти», якими регулюватимуться доступ на засідання, деталі дисциплінарного провадження, електронний підпис тощо. Водночас чинний Закон оперує лише Регламентом (ухвалюється на спеціальному пленарному засіданні) та «іншими актами, що регламентують організацію роботи Суду». Тож незрозуміло, що саме мається на увазі: чи вводиться новий вид актів, який їхній статус і порядок ухвалення.

Підстави для звільнення дублюються в різних статтях (ст. 21 та нові ст. 21-1, 21-9), що ускладнить правозастосування.

Використовуються оціночні категорії без визначення: «істотний дисциплінарний проступок», «грубе чи систематичне нехтування обов'язками», «недобросовісна поведінка», «порушення Присяги щодо незалежності».

Строк притягнення до відповідальності – два роки з дня вчинення проступку – вважається надмірно тривалим (для порівняння: у трудовому законодавстві – до 6 місяців).

Кількість голосів для звільнення судді вказана як «щонайменше 12 суддів», тоді як Конституція вимагає двох третин від конституційного складу – потрібне узгодження формулювань.

Правила етики затверджуються «у формі положення», але їхня юридична сила та місце в дисциплінарному механізмі неясні.

Наділення Секретаріату КСУ повноваженнями повертати звернення без розгляду чи перевіряти електронні підписи – сумнівне, адже Секретаріат є допоміжним органом, а не суб'єктом процесуальних рішень (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/355165-komit-et-rady-dast-otsenku-zakonoproektu-o-distiplinarnoy-otvetstvennosti-sudey-konstitutsionnogo-suda>). – 2026. – 9.03*).

Червоні лінії демократії: досвід Сюзанне Баер, екссудді Федерального Конституційного Суду Німеччини

У Конституційному Суді України 12 березня 2026 року відбувся захід, присвячений особливостям роботи органу конституційної юрисдикції Німеччини. Тема лекції «Як захистити демократію. Практика Федерального Конституційного Суду Німеччини у формуванні консенсусу – від питань зміни клімату до свободи слова».

Захід відбувся за підтримки Німецького фонду міжнародної правничої співпраці та зібрав широку правничу аудиторію: адвокатів, прокурорів, суддів судів системи судоустрою, представників Національної школи суддів України, науковців, викладачів, аспірантів,

студентів закладів вищої освіти та наймолодших дослідників із Малої академії наук.

Участь в онлайн-лекції взяли судді Конституційного Суду України Юрій Барабаш, Олександр Водяніков, Віктор Городовенко, Віктор Кичун, Олег Первомайський, Галина Юровська, керівниця проектами в Україні та В'єтнамі Німецького фонду міжнародної правничої співпраці (IRZ) Ангела Шмайнк, старший менеджер проектів IRZ Вольфрам Гертіг, юридичний радник IRZ Геннадій Рижков.

Основною спікеркою виступила Сюзанне Баер – суддя Федерального Конституційного Суду (ФКС) Німеччини у 2011–2023 роках, професорка публічного права та гендерних досліджень Університету ім. Гумбольдта в Берліні. Науковиця є авторкою бестселеру *Rote Linien* («Червоні лінії»), виданого у 2025 році, у якому висвітлено інституційне життя та залаштунки одного з найавторитетніших конституційних судів Європи. Своїми ексклюзивними роздумами про діяльність ФКС Німеччини із середини професорка поділилася і під час лекції.

Сюзанне Баер акцентувала увагу на внеску конституційного суду у зміцнення демократії. Основний Закон Німеччини встановлює, що вся влада належить народу і завжди пов'язана з демократичними процедурами та основоположними правами людини, зазначає промовиця. У цьому контексті навела влучну аналогію із футболом: демократія вимагає зусиль, а політики, як гравці, мають дотримуватися чесних правил. Роль арбітра у цьому процесі виконує конституційний суд. Його завдання – стояти на варті справедливості та «червоних ліній», водночас не втручаючись у політику як таку.

Доповідачка ознайомила слухачів зі структурою ФКС, підкресливши важливість гендерного паритету та різноманіття фахового досвіду суддів – від академічних кіл до практичного судочинства. Вона детально розповіла про складні професійні дискусії, що передують формуванню юридичних позицій суду. «Юристи борються за кожне слово і кому, адже позиція має бути чітко сформульована»,

– зауважила промовиця, наголошуючи на важливості обговорень до моменту знаходження формулювання, яке влаштує всіх.

Вона підкреслила, що поширеною практикою ФКС є залучення експертного середовища – науковців, представників громадськості, профільних фахівців – до висловлення ними своїх позицій ще на етапі обговорення. Із такою практикою громадськість знайома, що є сильною стороною німецького суду.

Сюзанне Баер навела ключові приклади із практики ФКС, що ілюструють стійкість демократії у складні часи. Зокрема, Суд ухвалив прогресивні рішення щодо подолання кліматичної кризи, використання засобів стеження та захисту прав біженців. Суд неодноразово демонстрував мужність діяти всупереч політичним трендам, твердо наголошуючи на пріоритеті Конституції та невід’ємності прав людини, що є основою німецької правової системи.

На завершення лекторка зазначила, що ФКС Німеччини користується високою повагою, і ця повага ґрунтується на «конституційній культурі», яка є невід’ємною частиною суспільної свідомості. Вона також надала відповіді на запитання суддів.

Судді подякували Сюзанне Баер за змістовну лекцію та можливість більше дізнатися про принципи роботи однієї з найавторитетніших судових інституцій Європи.

Детальніше у відео за посиланням: <https://youtu.be/IFILpYssaMM> (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (https://ccu.gov.ua/novyna/chervoni-liniyi-demokratiyidosvid-syuzanne-baer-ekssuddi-federalnogo-konstytucijnogo-sudu). – 2026. – 18.03).*

Правові колізії в застосуванні фундаментальних прав та свобод: відбулася III Міжнародна науково-практична конференція

У сучасному правовому просторі колізії у сфері фундаментальних прав давно перестали бути суто теоретичними – вони щоденно виникають у справах адміністративної юрисдикції, яка часто опиняється в центрі складних балансів між правами людини,

публічними інтересами та ефективністю державного управління.

Про це зазначив Голова Верховного Суду С. Кравченко під час відкриття III Міжнародної науково-практичної конференції «Правові колізії у застосуванні фундаментальних прав та свобод: практичні аспекти».

За його словами, конференція об’єднала суддів, науковців, представників міжнародних інституцій та європейських судових установ навколо надзвичайно актуальної теми – пошуку ефективних підходів до подолання правових колізій у процесі практичного застосування фундаментальних прав людини.

Особливу значущість заходу, наголосив Голова Верховного Суду, підкреслює участь міжнародних партнерів, зокрема Голови Верховного адміністративного суду Чеської Республіки Карела Шимка та Президента Асоціації європейських адміністративних суддів Сільвана Мерена.

Програма конференції охоплює широкий спектр питань – від багаторівневого правосуддя в європейських демократіях і застосування практики ЄСПЛ та Суду справедливості ЄС до юрисдикційних колізій, забезпечення єдності судової практики, питань суддівської кар’єри й етики, а також викликів, пов’язаних із впровадженням штучного інтелекту в судову діяльність.

Такий міждисциплінарний і водночас практично орієнтований підхід, за словами Голови Верховного Суду, є принципово важливим, адже вирішення правових колізій – це не лише техніка тлумачення норм, а насамперед мистецтво збереження балансу між правами людини, принципом верховенства права та ефективністю публічного управління. Для України, яка здійснює правосуддя в умовах війни й водночас просувається шляхом європейської інтеграції, ця тематика має особливий вимір.

Підсумовуючи, Голова Верховного Суду висловив переконання, що ця конференція стане майданчиком для глибокого професійного діалогу, обміну досвідом і вироблення підходів, які сприятимуть зміцненню правової визначеності та єдності судової практики.

Заступник Керівника Офісу Президента України Ірина Мудра наголосила, що учасники конференції обговорюють не просто правові колізії, а фундаментальне питання: чи довіряє людина державі? Чи вірить вона, що право в Україні працює справедливо, послідовно й передбачувано? «Те, що фаховий діалог триває на п'ятому році повномасштабної війни, є свідченням інституційної зрілості української правової системи та відповідальності правничої спільноти», – сказала вона.

За словами Ірини Мудрої, правова визначеність – це ключовий елемент довіри до судової влади та держави загалом. Коли закон є передбачуваним, судова практика – послідовною, а рішення – обґрунтованими, людина відчуває захищеність, бізнес – стабільність, а держава здобуває найголовніше: суспільну довіру.

Підсумовуючи, доповідачка зазначила, що ефективне судочинство в Україні сьогодні – це не лише захист прав людини, а й запорука післявоєнного відновлення, інвестиційної привабливості та передбачуваності державної політики. На її переконання, порушена на заході дискусія допоможе напрацювати дієві рекомендації, адже коли закон зрозумілий і прогнозований, зміцнюється безпека громадянина та довіра до держави загалом.

Посол, спеціальний представник головування ОБСЄ – Координатор проєктів ОБСЄ в Україні Петер Мареш висловив вдячність Верховному Суду за ініціативу в організації заходу та лідерство в розбудові діалогу задля розвитку судової влади. Він відзначив проактивну роль і системні зусилля ВС щодо вивчення, перекладу та поширення практики ЄСПЛ ще до її офіційної імплементації в правове поле України. На його думку, такий підхід мінімізує правову невизначеність і пришвидшує інтеграцію української системи до європейського простору.

Насамкінець доповідач підтвердив готовність ОБСЄ і надалі підтримувати Україну, посилювати спроможність суддів долати нові виклики та надавати практичні інструменти для професійного розвитку.

Вітаючи учасників заходу, Голова Верховного адміністративного суду Чеської

Республіки Карел Шимка висловив сподівання, що на зміну тяжким випробуванням прийде епоха процвітання, яка закладе фундамент для стрімкого економічного зростання та підвищення добробуту громадян.

Президент Асоціації європейських адміністративних суддів Сільван Мерен наголосив, що Україна впевнено рухається шляхом євроінтеграції, підтвердженням чого є отримання статусу кандидата на членство в ЄС. Він також нагадав, що Україна – член Асоціації європейських адміністративних суддів ще з 2009 року.

Заступник Голови Вищої ради правосуддя Оксана Кваша відзначила, що адміністративні суди займають особливе місце в системі правосуддя, адже саме їх діяльність є запорукою дотримання в державі верховенства права: саме вони можуть забезпечити баланс між державою, владою і простою людиною.

У першій сесії міжнародної конференції взяли участь секретар судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС ВС Раїса Ханова, Голова Верховного адміністративного суду Чеської Республіки Карел Шимка, віцепрезидент Асоціації європейських адміністративних суддів, суддя Федерального адміністративного суду Республіки Австрія Єва Вендлер, суддя Адміністративного суду Відня (Республіка Австрія), президент Асоціації європейських адміністративних суддів (2014–2023) Едіт Целлер, завідувач кафедри права ЄС Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тетяна Комарова, суддя, очільник Суду з питань планування та довілля Високого суду Ірландії Річард Хамфріз, т. в. о. керівника Апарату Верховного Суду Расім Бабанли.

До роботи другої сесії долучилися секретар судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян КАС ВС Жанна Мельник-Томенко, заступник Голови Верховного адміністративного суду Чеської Республіки Барбара Поріzkова, суддя Конституційного Суду України Оксана Гришук, судді ВС у КАС Мирослава Білак, Альберт

Езеров, Ігор Олендер, Олеся Радишевська, Володимир Кравчук та Семен Стеценко.

Учасниками третьої сесії конференції стали секретар судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних права КАС ВС Андрій Рибачук, президент другої палати Суду справедливості ЄС Ніна Полторак, член Вищої ради правосуддя Сергій Бурлаков, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Віталій Гацелюк, суддя Великої Палати Верховного Суду Лев Кишакевич, науковий консультант КАС ВС Анна Барікова, суддя Податкового апеляційного суду Лісабона (Португальська Республіка), викладач Школи суддів Філіпе Дуарте Невес, віцепрезидент з міжнародної співпраці і верховенства права Суду Амстердама (Королівство Нідерланди) Естер де Рой, суддя ВС у КАС Ірина Желтобрюх.

Модераторами всіх трьох сесій заходу були суддя ВС у КАС Наталія Блажівська та суддя Восьмого ААС Олег Заверуха (*Судова влада України* (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1983805>). – 2026. – 5.03).

Представники Європейської комісії з ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) та Вищої ради правосуддя обговорили подальші кроки співробітництва та фіналізацію аналітичного звіту щодо функціонування судової системи.

Під час робочої зустрічі, яка відбулася 13 березня 2026 року, сторони наголосили на важливості продовження інституційного діалогу та використання міжнародного досвіду для вдосконалення управлінських рішень у судовій системі України для підвищення її ефективності, якості та доступності.

Член Вищої ради правосуддя Сергій Бурлаков поінформував учасників зустрічі про зміни, що відбуваються у судовій системі України.

Зокрема, одним із пріоритетів судової влади залишається подолання кадрового дефіциту в судах. Завдяки роботі Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вищої ради правосуддя Президентом України призначено 95 суддів до апеляційних судів.

Також він повідомив, що ХХ черговий З'їзд суддів України обрав двох нових членів Вищої

ради правосуддя, і наразі її склад налічує 19 членів. За словами Сергія Бурлакова, це створює передумови для прискорення роботи інституції, зокрема щодо процедур призначення суддів та розгляду дисциплінарних справ.

У межах обговорення шляхів зменшення кількості адміністративних спорів між громадянами та органами влади Сергій Бурлаков зазначив, що важливим кроком стало ухвалення Закон України «Про адміністративну процедуру», який визначив єдині правила та принципи діяльності органів державної влади під час розгляду звернень громадян і запровадив альтернативний адміністративний порядок вирішення публічно-правових спорів.

Він також розповів про досвід прискорення розгляду справ шляхом їх розподілу між судами по всій території України. Такий механізм було застосовано після ліквідації Окружного адміністративного суду міста Києва, який розглядав значну кількість адміністративних спорів. Водночас цей підхід використовувався як винятковий, оскільки законодавством такий механізм системно не передбачений.

Член Вищої ради правосуддя Олексій Мельник зазначив, що в Україні діє система спеціалізації суддів, яка сприяє більш ефективному розгляду справ певних категорій.

Він також наголосив на важливості розвитку цифрових інструментів у судочинстві. Зокрема, функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, у межах якої працюють підсистеми Електронний кабінет та Електронний суд. Наразі Електронним кабінетом користуються понад 600 тисяч осіб, що свідчить про активне впровадження цифрових сервісів у судочинстві.

Він також зазначив, що на порядку денному залишається питання внесення змін до законодавства щодо оптимізації мережі судів, що сприятиме більш рівномірному розподілу навантаження між ними.

Він також повідомив, що протягом минулого року українські судді розглянули понад 4,5 мільйона справ і матеріалів.

Олексій Мельник звернув увагу і на нові категорії справ, які з'являються у зв'язку з наслідками війни – зокрема щодо втрати житла,

переміщення громадян, втрати документів, соціальних і військових виплат. Окрему складність становлять справи, пов'язані з розслідуванням воєнних злочинів.

Член Вищої ради правосуддя Тетяна Бондаренко зазначила, що одним із механізмів реагування на нерівномірне навантаження є тимчасове відрядження суддів. Такі рішення ухвалює Вища рада правосуддя за рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і з урахуванням позиції суддів.

Виконавчий секретар СЕРЕJ Мюріель Декот запевнила українських партнерів у повній підтримці з боку Комісії в умовах нинішніх викликів.

За її словами, у СЕРЕJ високо цінують мужність і стійкість українського народу та працівників судової системи.

За її словами, СЕРЕJ підготувала звіт щодо оцінки та діагностики системи правосуддя в Україні з метою підвищення її ефективності та якості як в умовах війни, так і в довгостроковій перспективі. Підготовка цього документа стала можливою завдяки співпраці з Вищою радою правосуддя та пілотними судами.

Вона висловила сподівання, що підготовлений звіт стане корисним інструментом для подальшого вдосконалення роботи судової системи.

Колишній президент СЕРЕJ та радник з питань Західних Балкан Федерального міністерства юстиції Австрії Георг Става подякував українській стороні за детальні відгуки до звіту та відзначив наявність політичної волі до впровадження реформ, спрямованих на підвищення ефективності правосуддя та наближення судової системи до європейських стандартів.

За його словами, сьогодні Україна фактично є своєрідною «лабораторією» нових рішень у сфері правосуддя, зокрема щодо цифровізації

та сучасних підходів до управління судами. Ініціативи, спрямовані на покращення умов роботи пілотних судів, можуть стати важливим досвідом, корисним як для українських судів, так і для судових систем інших європейських держав.

* * *

Учасники зустрічі обговорили фіналізацію аналітичного звіту СЕРЕJ, зокрема питання аналізу статистичних даних, управління людськими ресурсами та умов праці суддів і працівників апаратів судів.

Експерти СЕРЕJ також представили можливі напрями подальшої практичної підтримки України, зокрема:

- використання даних для ухвалення управлінських рішень, зокрема щодо розрахунку навантаження на суддів та ефективного розподілу справ;

- моніторинг і скорочення залишків нерозглянутих справ із застосуванням інструментів СЕРЕJ;

- розвиток альтернативних способів вирішення спорів, включаючи медіацію;

- забезпечення належних умов праці та добробуту суддів;

- підходи до формування судових зборів;

- використання штучного інтелекту в судовій системі та питання цифрової етики.

Сторони також обговорили можливі формати подальшої співпраці, серед яких онлайн-семінари, круглі столи, навчальні візити та обмін досвідом із судовими органами держав-партнерів.

У зустрічі взяли участь міжнародні експерти СЕРЕJ, представники секретаріату Комісії, а також представники секретаріату Вищої ради правосуддя (*Судова влада України (<https://court.gov.ua/press/news/1990388/>). – 2026. – 17.03*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Велика палата 24 березня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі усного провадження розпочала розгляд справи за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Під час пленарного засідання судья-доповідач у справі Олег Первомайський поінформував, що автор клопотання просить перевірити на конституційність абзац двадцять другого пункту 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404–VIII зі змінами (далі – Закон).

Оспорюваною нормою Закону встановлено, що зупиняється у період дії воєнного стану в Україні вчинення виконавчих дій у провадженнях з виконання рішень, боржниками за якими є підприємства оборонно-промислового комплексу, органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові заклади вищої освіти та інші установи у складі Збройних Сил України (крім рішень про стягнення зарплат, грошового забезпечення військовослужбовців та забезпечення їх житлом). Також зупиняється примусове стягнення заборгованості за комунальні послуги з громадян, чиє житло знаходиться на території громад, на яких ведуться активні бойові дії, або які перебувають у тимчасовій окупації згідно з офіційним переліком, або якщо нерухоме майно, яке є місцем їх постійного проживання, було знищено чи пошкоджено внаслідок воєнних дій.

Суб'єкт права на конституційне подання твердить, що дана норма унеможливорює примусове виконання судових рішень немайнового характеру, боржниками за якими є зазначені суб'єкти сектору оборони. Заявник наголошує, що оспорюваний припис Закону запроваджує фактично абсолютний мораторій на виконання судових рішень немайнового характеру, зокрема, пов'язаних із зобов'язанням вчинити певні дії: виключення з військового обліку, звільнення з військової служби тощо.

Автор клопотання стверджує, що абзац двадцять другого пункту 10-2 розділу XIII

«Прикінцеві та перехідні положення» Закону не відповідає Конституції України, оскільки призводить «до нівелювання як прав, захищених судом, так і самого права на судовий захист в аспекті забезпечення державою належного виконання відповідних судових рішень під час дії воєнного стану в Україні», а також створює правову невизначеність щодо строків виконання судових рішень.

З метою забезпечення повного розгляду справи та ухвалення обґрунтованого рішення направлено звернення до органів державної влади, наукових установ і закладів вищої освіти із проханням висловити позиції з питань, порушених у конституційному поданні. Про зміст наданих відповідей буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Під час пленарного засідання Суд заслухав пояснення суб'єкта права на конституційне подання – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця. Свої позиції також виклали залучені учасники конституційного провадження: заступник Міністра оборони України, генерал-лейтенант Іван Гаврилук, Уповноважена у справах Європейського суду з прав людини Маргарита Сокоренко, професор кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Юрій Білоусов, доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олександр Снідевич.

Участь у засіданні взяв представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України <https://ccu.gov.ua/novyna/vykonannya-sudovyh-rishen-u-period-diyi-voyennogo-stanu-velyka-palata-ksu-rozglyadaye-spravu>*). – 2026. – 25.03).

Другий сенат 25 березня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за

конституційною скаргою Андрейчука Тараса Васильовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Водянніков виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя-доповідач поінформував, що Андрейчук Т. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 130 Конституції України частину третю статті 119 Кодексу законів про працю України (далі – Кодекс).

Відповідно оспорюваного припису Кодексу «за працівниками, направленими для проходження базової військової служби, призваними на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом [...] під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації [...]». Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що Андрейчук Т. В. перебуває на посаді судді Оболонського районного суду міста Києва. Із березня 2022 року до березня 2025 року він перебував на військовій службі. На період її проходження був увільнений від роботи наказом цього суду «із збереженням місця роботи (посади) та середнього заробітку».

У липні 2022 року до частини третьої статті 119 Кодексу було внесено зміни, а саме слова «зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток» замінено словами «зберігаються місце роботи і посада». Відтак виплату суддівської винагороди Андрейчуку Т. В., як мобілізованому до лав Збройних Сил України, із липня 2022 року було припинено.

Не погоджуючись із цим, він звернувся до суду з адміністративним позовом до Державної судової адміністрації України в місті Києві, в якому зокрема, просив нарахувати і виплатити йому середній заробіток за двомісячний період 2022 року з урахуванням розміру і надбавок суддівської винагороди, визначених статтею 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Київський окружний адміністративний суд позов задовольнив. Водночас Шостий апеляційний адміністративний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове судові рішення, яким відмовив заявникові у задоволенні позову. Верховний Суд відмовив заявникові у відкритті касаційного провадження.

Андрейчук Т. В. вважає, що внаслідок внесення змін до частини третьої статті 119 Кодексу, відповідно до яких положення про збереження мобілізованим працівникам середнього заробітку були виключені, відбулося звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України та законом гарантій незалежності судді, зокрема в частині виплати суддівської винагороди.

Суддя-доповідач поінформував, що у провадженні Другого сенату перебуває справа за конституційною скаргою Сивухіна Г. С., у якій предметом конституційного контролю є те саме питання, тому ініційовано звернення про об'єднання даних справ в одне конституційне провадження.

Суддя також повідомив, що було направлено листи-запити до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, міністра юстиції України, Голови Верховного Суду, фахівців наукових установ щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Суд дослідив матеріали цієї справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання.

У засіданні взяли участь представники суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокати Віталій Жадобін і Дмитро Навроцький (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/drugyy-senat-ksu-rozglyadaye-spravu-shchodo-vyplat-suddyam-mobilizovanim-do-lav-zbroynyh-syl>). – 2026. – 25.03*).

Перший сенат 11 березня 2026 року на пленарному засіданні розглянув справу та ухвалив Рішення № 2-р(І)/2026 за конституційною скаргою Падеріна Володимира Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 46 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556–VII (далі – Закон № 1556).

Згідно пункту 5 частини першої статті 46 Закону № 1556 однією з підстав для відрахування здобувача вищої освіти є «порушення умов договору (контракту), укладеного між закладом вищої освіти та особою, яка навчається, або фізичною (юридичною) особою, яка оплачує таке навчання».

На думку автора клопотання, застосування оспорюваного припису Закону № 1556 у його справі призвело до порушення гарантованого частиною другою статті 58 Конституції України права «не бути притягнутим до відповідальності за діяння, що не визнається законом як правопорушення».

Дослідивши конституційне подання та долучені до нього матеріали, Конституційний Суд України ухвалив Рішення, яким визнав конституційним пункт 5 частини першої статті 46 Закону № 1556, однак, при цьому вказав, що Київський апеляційний суд у постанові від 3 жовтня 2023 року у справі Падеріна В.О. неправильно класифікував відповідальність, застосовану до нього, як дисциплінарну та, відповідно, невірно оцінив підставу для відрахування, передбачену пунктом 5 частини першої статті 46 Закону № 1556.

Конституційний Суд України виснував, що «передбачена пунктом 5 частини першої статті 46 Закону № 1556 відповідальність у формі відрахування за порушення умов договору (контракту) пов'язана з невиконанням цивільно-правових зобов'язань, що виникають внаслідок укладення договору (контракту)».

Окрім цього, Суд вказав, що «законодавець може деталізувати порядок реалізації конституційного права на вищу освіту також і в спосіб визначення вимог щодо виконання освітньої програми та індивідуального навчального плану, включно з дотриманням

правил академічної доброчесності, однак деталізація такого порядку не може прагнути надмірного розширення згаданих вимог, не обумовлених метою досягнення визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання, оскільки це може бути використано як підстава для відрахування здобувача освіти».

Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Судді-доповідачі у справі – Юрій Барабаш, Оксана Гришук.

Окрема думка судді Конституційного Суду України Петра Філюка буде оприлюднена на офіційному вебсайті Суду у встановлені законодавством строки (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynnyu-sud-ukrayiny-zahystyv-konstytuciyni-garantiyi-zdobuvachiv-vyshchoyi-osvity>). – 2026. – 11.03*).

Велика палата 10 березня 2026 року ухвалила Рішення № 2-р/2026 за конституційним поданням Верховного Суду.

Автор клопотання звернувся до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 1291 Конституції України частини другої статті 3, підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами (далі – Закон) в частині справляння судового збору «за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвали суду», постановлені у порядку статей 382, 383 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – Кодекс).

Частиною другою статті 3 Закону визначено перелік заяв, за подання яких судовий збір не справляють. Підпунктом 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону передбачено, що ставки судового збору встановлюються у таких розмірах: за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, – 1 прожитковий мінімум для працездатних осіб.

У конституційному поданні Верховний Суд навів аргументи щодо невідповідності Конституції України оспорюваних приписів Закону. Зокрема, Верховний Суд обґрунтовує свою правову позицію тим, що виконання судового рішення є невід'ємною стадією правосуддя, а тому покладення на особу додаткового фінансового тягаря у вигляді судового збору за вчинення процесуальних дій, спрямованих на реалізацію такого рішення, не узгоджується з приписами Конституції України, зокрема її статей 8, 55, 1291.

Автор клопотання зазначає, що оспорювані приписи Закону у взаємозв'язку з іншими нормами процесуального законодавства можуть створювати ситуацію, за якої право на звернення до суду або на виконання судового рішення фактично залежить від майнового стану особи, що, на переконання Верховного Суду, суперечить принципам верховенства права, рівності перед законом і судом та доступу до правосуддя.

Розв'язуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України керувався своїми попередніми юридичними позиціями, рішеннями Європейського суду з прав людини, приписами Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року.

У Рішенні Суд вказав, що судовий контроль за виконанням судового рішення є важливим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення. Держава для забезпечення виконання судового рішення має запровадити дієвий юридичний механізм здійснення судового контролю, який дасть можливість особі, на користь якої ухвалено судове рішення, реально захистити свої права та свободи.

Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів може призвести до невиконання державою позитивного обов'язку виконати судове рішення з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства.

Суд зазначає, позитивний обов'язок держави запровадити дієвий механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, що забезпечує ефективну реалізацію права на судовий захист в адміністративному судочинстві, не сумісний з вимогою сплачувати судовий збір у процедурі розгляду заяви про здійснення судового контролю за виконанням судового рішення на будь-якій стадії судового розгляду відповідної заяви. Це зумовлено тим, що держава повинна виконувати вимоги конституційного принципу відповідальності перед людиною та присутньо пов'язаного із ним принципу добропорядного врядування у спосіб взяття на себе тягаря фінансової відповідальності за забезпечення дієвої процедури виконання судових рішень, ухвалених проти неї самої у порядку адміністративного судочинства.

Суд також звертає увагу, що Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024 щодо забезпечення принципу обов'язковості судового рішення» від 31 жовтня 2024 року № 4056–ІХ частину другу статті 3 Закону викладено в новій редакції, за якою судовий збір не справляється, зокрема, за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

Водночас Суд зауважує, що згідно з указаними змінами судовий збір не справляється «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду» щодо виконання судових рішень, пов'язаних з рішеннями, діями чи бездіяльністю державних виконавців, однак не поширюється на випадки, коли судовий збір справляється «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду» щодо рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду, постановлені у порядку статей 382, 383 Кодексу.

Суд наголошує, що оспорюваними приписами Закону встановлено необґрунтоване втручання у право особи на доступ до суду. Обов'язок сплати судового збору «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду», постановлені в порядку статей 382, 383 Кодексу, не можна вважати справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення, що є невіддільним складником права на доступ до суду, оскільки особа, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви та домоглася ухвалення на свою користь обов'язкового судового рішення, повинна додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення.

Конституційний Суд України зазначає, що держава не може покласти на особу додаткового фінансового тягаря за свій обов'язок щодо забезпечення виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Дослідивши конституційне подання та долучені до нього матеріали, Конституційний Суд України визнав неконституційними частину другу статті 3, підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможливають справляння судового збору «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду», постановлені в порядку статей 382, 383 Кодексу.

Отже, приписи Закону, визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

Суддя-доповідач у зазначеній справі – Оксана Гришук (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-vyznav-nekonstytucijnynuyu-okremi-prypusy-zakonu-ukrayiny-pro-sudovuuzbir-u-chastyni-0>)*). – 2026. – 11.03).

Другий сенат 4 березня 2026 року на пленарному засіданні розглянув справу та ухвалив Рішення № 1-р(II)/2026 за конституційною скаргою Горобця Артура Валерійовича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 76 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Суддя-доповідач у справі – Сергій Різник.

Оскаржуваними приписами Кодексу встановлено, що «суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, крім випадків перегляду ним в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, яка була постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті».

Суб'єкт права на конституційну скаргу зазначив, що «суддя, який брав участь на досудовому розслідуванні вже не зможе бути об'єктивним під час судового розгляду кримінального провадження, оскільки в нього, ще на етапі досудового розслідування вже склалась певна суб'єктивна думка відносно особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження», тому, на думку Горобця А. В., частина перша статті 76 Кодексу суперечить принципу справедливого та безстороннього розгляду справи судом, а відповідно, і частині першій статті 55 Конституції України.

Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України взяв до уваги, що зазначені нормативні гарантії апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції щодо застосування запобіжного заходу у виді тримання особи під вартою стали наслідком внесення Верховною Радою України низки змін до кримінального процесуального законодавства на виконання Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

Закріпивши на законодавчому рівні гарантоване Конституцією України та підтвержене Рішенням Суду № 4-р/2019 право на апеляційне оскарження ухвал суду, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у виді тримання під вартою, постановлених під час судового провадження в суді першої інстанції, Верховна Рада України додатково

передбачила нормативний механізм його реалізації. Одним із елементів цього механізму став установлений у статті 76 Кодексу виняток із загального правила про недопустимість повторної участі судді у кримінальному провадженні.

Суд зауважив, що виняток, закріплений у частині першій цієї статті Кодексу, сутнісно не посягає на дієвість зазначеного правила та об'єктивно зумовлений особливостями вирішення питань кримінального провадження в суді апеляційної інстанції, а також потребою в дотриманні розумних строків розгляду справи судом.

У Рішенні підкреслено, що залишення частини першої статті 76 Кодексу без змін з одночасним установленням можливості апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у виді тримання під вартою, постановлених на стадії судового провадження призвело б до декларативності запровадженого права та наперед нівелювало б його ефективність.

Оцінюючи домірність обраного законодавцем способу гарантування права на апеляційне оскарження ухвал суду, пов'язаних із триманням під вартою, Суд узяв до уваги, що згідно з частиною першою статті 76 Кодексу дозвіл судді, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, брати участь у цьому ж провадженні у суді апеляційної інстанції стосується вузького кола питань, пов'язаних виключно з перевіркою законності застосування під час судового провадження запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Водночас суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, як і раніше, не має права брати участі у цьому ж провадженні під час розгляду справи по суті в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції.

Суд наголосив, що у випадку, коли предмет судового контролю, процесуальна функція апеляційного суду та методологія оцінки ним обставин справи залишаються незмінними, участь судді суду апеляційної інстанції, який

під час досудового розслідування переглядав ухвали щодо застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, в апеляційному перегляді ухвал, постановлених судом першої інстанції на стадії судового провадження, не свідчить сама собою про порушення принципу безсторонності і неупередженості судді.

Водночас, на думку Суду, проблема якості обґрунтування судових рішень щодо запобіжного заходу у виді тримання під вартою та пов'язаних з цим випадків порушення конституційного права особи на судовий захист не зумовлена оновленим змістом статті 76 Кодексу, а її розв'язання потребує подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства Верховною Радою України в межах здійснення нею відповідних законодавчих повноважень.

Дослідивши питання, порушені в конституційній скарзі, Суд виснував, що частина перша статті 76 Кодексу відповідає Конституції України, а закріплені у ній нормативні приписи: спрямовані на досягнення правомірної мети і є домірними (пропорційними) стосовно такої мети; сприяють досягненню цілей правосуддя і не посягають на інші конституційні засади судочинства; не погіршують становища підозрюваних (обвинувачених) порівняно з попереднім нормативним регулюванням; не порушують прав інших учасників кримінального провадження; відповідають вимозі утвердження та забезпечення права особи на судовий захист безсторонним і неупередженим судом, а відтак є узгодженими з цінностями, принципами та нормами Конституції України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/pytannya-dopustymosti-povtornoj-uchasti-suddi-u-kryminalnomu-provadhzhenni-rezyume-rishennya>). – 2026. – 5.03*).

Перший сенат 4 березня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Масюка Петра Михайловича.

Як зазначив суддя-доповідач у справі Юрій Барабаш, заявник звернувся до

Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на конституційність абзац четвертий частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV (далі – Закон № 1058), пункт 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710–IX (далі – Закон № 2710), які застосовані в остаточному судовому рішенні у його справі, а саме у постанові Восьмого апеляційного адміністративного суду від 30 липня 2025 року.

Відповідно до абзацу першого частини другої статті 42 Закону № 1058 щороку з 1 березня проводиться перерахунок раніше призначених пенсій у спосіб збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії.

В абзаці четвертому зазначеної частини статті 42 Закону № 1058 передбачено, що «розмір та порядок такого збільшення визначаються у межах бюджету Пенсійного фонду за рішенням Кабінету Міністрів України з урахуванням мінімального розміру збільшення, визначеного абзацом другим цієї частини».

Пунктом 8 «Прикінцеві положення» Закону № 2710 встановлено, зокрема, що у 2023 році частина друга статті 42 Закону № 1058, стаття 64 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» застосовуються у порядку, на умовах та у строки, що визначені Кабінетом Міністрів України.

Заявник твердить, що нормативне регулювання оспорюваних положень законів № 1058 та № 2710 порушує «право на соціальний захист, принцип рівності усіх перед законом, не забезпечує військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, рівними та належними умовами соціального захисту». На його переконання, оспорювані положення цих законів є неконституційними, оскільки звужують обсяг та зміст існуючих прав вказаних осіб через встановлення обмеження індексації пенсії, що призводить і до обмеження пенсії у максимальному розмірі. Це створює

дискримінацію порівняно з особами, яким пенсію призначено за аналогічними нормами Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII.

Суддя-доповідач поінформував, що Друга колегія суддів Першого сенату відкрила конституційне провадження у цій справі щодо конституційності пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2710.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyanuv-spravu-za-konstytucijnoyu-skargoyu-petra-masyuka-shchodo-obmezhenya-rozmiru>)). – 2026. – 4.03).

Велика палата 3 березня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядала справу за конституційною скаргою Пугачова Анатолія Михайловича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Кичун повідомив, що заявник звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на конституційність окремих припис, який міститься у назві та частині першій статті 365 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс), а саме „працівником правоохоронного органу», а також частину шосту статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами (далі – Закон).

Стаття 365 Кодексу передбачає кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Частина шоста статті 13 Закону встановлює, що «висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права».

Суддя-доповідач детально виклав матеріали справи, зокрема, зазначивши, що Пугачов А. М., майор служби цивільного захисту, працював на посаді головного інспектора Печенізького районного сектору Головного управління

Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Харківській області.

У березні 2017 року за заявою потерпілого громадянина до Єдиного реєстру досудових розслідувань були внесені відомості про кримінальне правопорушення за фактом нанесення тілесних ушкоджень цьому громадянину, вчинене Пугачовим А. М.

Згідно з обвинувальним актом органу досудового розслідування дії Пугачова А. М. кваліфіковано як обвинуваченого у кримінальному провадженні за частиною другою статті 365 Кодексу.

Печенізький районний суд Харківської області вироком від 22 серпня 2019 року визнав Пугачова А.М. винним у вчиненні вказаного кримінального правопорушення (покарання – 5 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах на строк 3 роки).

Харківський апеляційний суд ухвалою від 21 січня 2020 року вирок Печенізького районного суду Харківської області скасував та призначив новий розгляд справи в суді першої інстанції.

За результатом нового розгляду справи Печенізький районний суд Харківської області дійшов висновку, що обвинувачений Пугачов А.М. не є працівником правоохоронного органу. Вироком від 28 січня 2022 року, залишеним без змін ухвалою Харківського апеляційного суду від 8 грудня 2022 року, суд визнав його винним у вчиненні кримінального проступку, передбаченого частиною першою статті 125 Кодексу (покарання – 100 годин громадських робіт).

Велика Палата Верховного Суду постановою від 30 серпня 2023 року ухвалу Харківського апеляційного суду від 8 грудня 2022 року скасувала та призначила новий розгляд справи у суді апеляційної інстанції.

Харківський апеляційний суд вироком від 10 вересня 2024 року скасував вирок Печенізького районного суду Харківської області від 28 січня 2022 року; визнав Пугачова А.М. винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 365 Кодексу.

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду погодився з рішенням суду апеляційної інстанції та постановою від 20 березня 2025 року залишив його без змін.

Автор клопотання вважає, що оспорюваний ним припис частини шостої статті 13 Закону порушує принцип незалежності суддів при здійсненні правосуддя. На його думку, окремий припис, який міститься у назві та частині першої статті 365 Кодексу („працівником правоохоронного органу»), „не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності», а тому суперечить принципу юридичної визначеності як складовій принципу верховенства права.

Скаржник твердить, що Велика Палата Верховного Суду всупереч наданим їй повноваженням безпідставно визначила, що ДСНС є правоохоронним органом, і тим самим „сформулювала нову норму закону». Застосування судами відповідних висновків призвело до порушення його права на справедливий суд „через порушення принципу правової визначеності».

Суддя-доповідач повідомив, що з метою забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи він звернувся до науковців Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка з проханням висловити позиції з питань, порушених у конституційній скарзі. Про зміст висловлених позицій буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання, зазначив суддя-доповідач.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання.

Участь у пленарному засіданні взяли представник суб’єкта права на конституційну скаргу, адвокат Сергій Канівець, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytucijnoyu-skargoyu-pugachova-m>). – 2026. – 3.03).

Другий сенат Конституційного Суду України 4 березня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Карась Альони Василівни, Карася Володимира Володимировича.

Автори клопотання просять перевірити на відповідність пунктам 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України пункт 9 частини першої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс). Відповідно до вказаного припису, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про «арешт майна або відмову у ньому».

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак поінформував про зміст конституційної скарги та долучених до неї матеріалів. Він зазначив, що слідче управління Головного управління Національної поліції у Вінницькій області проводить досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками кримінальних правопорушень, визначених частиною третьою статті 190, частиною п'ятою статті 191 Кримінального кодексу України.

Вінницький міський суд Вінницької області ухвалою від 2 вересня 2020 року наклав арешт на нерухоме майно, заборонивши вчинення суб'єктами державної реєстрації, зокрема державними чи приватними нотаріусами, будь-яких реєстраційних дій щодо однокімнатних квартир, які на праві приватної власності належать Карась А.В.

Вінницький міський суд Вінницької області ухвалою від 26 червня 2025 року відмовив у задоволенні клопотання захисника, який діяв в інтересах Карась А.В. та Карася В.В., про скасування заходу забезпечення кримінального провадження у виді арешту майна, який застосовано ухвалою цього суду від 2 вересня 2020 року.

Вінницький апеляційний суд ухвалою від 24 липня 2025 року відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою захисника, який діяв в інтересах

вказаних осіб, на ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області від 26 червня 2025 року з огляду на те, що статтею 309 Кодексу визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування, однак Кодекс не передбачає можливості апеляційного оскарження ухвал слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у скасуванні такого арешту.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду ухвалою від 22 вересня 2025 року відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою захисника, який діяв в інтересах суб'єктів права на конституційну скаргу, на ухвалу Вінницького апеляційного суду від 24 липня 2025 року про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Верховний Суд зазначив, що суддя апеляційного суду на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, дотримуючись вимог статті 309, частини четвертої статті 399 Кодексу, правильно дійшов висновку про те, що ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 26 червня 2025 року про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно не підлягає перегляду в апеляційному порядку, тож відмовив у відкритті апеляційного провадження.

На думку суб'єктів права на конституційну скаргу, оспорюваний припис Кодексу порушує право на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно, визначене, на їхню думку, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Також вони зазначають про порушення пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України, відповідного до якого основними засадами судочинства є, зокрема, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Таке порушення автори клопотання вбачають у тому, що відповідно до приписів Кодексу з одного боку, прокурор має процесуальну можливість подати апеляційну скаргу у разі, якщо суд відмовить у задоволенні

його клопотання про накладення арешту на майно, а з другого боку, захисник не має процесуальної можливості оскаржити ухвалу суду про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно.

Суд дослідив матеріали цієї справи на відкритій частині та перейшов до закритої частини пленарного засідання.

На пленарному засіданні Другого Сенату КСУ були присутні уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Дмитро Рябов, інші громадяни України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytucijnoyu-skargoyu-pugachova-m>). – 2026. – 3.03*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

В. Тараненко, Главком: Чи можливі президентські вибори під час воєнного стану? Верховний суд поставив крапку

Велика Палата Верховного суду висловила свої міркування щодо не призначення виборів президента України під час воєнного стану. Про це повідомляє «Главком» з посиланням на повний текст постанови суду, опублікований 10 березня 2026 року.

До суду надійшла апеляційна скарга народного депутата Олександр Дубінського, який має статус обвинуваченого у державній зраді. Обранець оскаржував рішення Верховного суду від 13 грудня 2024 року, яким йому відмовлено у визнанні бездіяльності Верховної Ради з не призначення виборів президента України на 31 березня 2024 року. Також суд першої інстанції відмовився зобов'язувати парламент призначити вибори глави держави шляхом прийняття відповідної постанови.

«У ситуації, яка склалася та розглядається у цьому спорі, – як зазначив суд першої інстанції, – беззаперечним та основним пріоритетом над правом обирати та бути обраним є оборона та безпека держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, життя та здоров'я людей, що є найважливішими цінностями, які не можна зневажати. Призначення та проведення виборів на їх шкоду не відповідатиме легітимній меті демократії».

Водночас Дубінський висловив незгоду з судовим рішенням, зокрема, наполягав на скасуванні та задоволенні його позову. В

апеляційній скарзі нардеп зазначив, що в Україні порушується низка статей Конституції, зокрема, стаття 38, що передбачає право громадян «вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Підсудний політик стверджував, що має намір балотуватися на пост президента.

Свої заперечення на апеляційну скаргу Дубінського надала суду Верховна Рада. У ній зазначено, що стаття 64 Конституції передбачає, що в умовах воєнного стану обмежуються окремі права громадян, у тому числі обирати і бути обраними. Також містяться згадки про заборону проводити вибори під час воєнного стану у Виборчому кодексі (стаття 20) і Законі «Про правовий режим воєнного стану» (стаття 19).

«Верховна Рада звертає увагу, що проведення виборів під час запровадження воєнного стану, коли частина територій захоплена ворогом, зумовить обмеження виборчих прав громадян, які не зможуть реалізувати своє право на участь у виборах, масштабні атаки ворога на різних ділянках фронту унеможливають реалізацію захисниками України права на участь у виборах, ракетні обстріли також поставлять під загрозу життя громадян, які прийдуть на виборчі дільниці, а також можливість підрахунку результатів волевиявлення (наприклад, якщо під час підрахунку дільниці разом із бюлетенями буде знищена) тощо», – таку позицію законодавчого органу країни наведено у постанові Великої палати.

Що стосується позиції Великої Палати Верховного суду (скаргу Дубінського розглядали 18 суддів), то вона співпадає з висновками суду першої інстанції. Колегія суддів загострила увагу на тому, що указ президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року (цей документ затвердила Верховна Рада) обмежив низку конституційних прав і свободи людини і громадянина. Серед них і можливість «вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» (стаття 38 Конституції). Однак це повністю узгоджується з іншою статтею Конституції (64-ою), яка гласить, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень».

«З огляду на введення в Україні воєнного стану, тобто внутрішньодержавного особливого правового режиму, спрямованого на забезпечення виконання найважливіших функцій держави в умовах збройної агресії, гарантоване частиною першою статті 38 Конституції України право на участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування зазнало тимчасових обмежень в силу дії такого особливого правового режиму, що цілком узгоджується з вимогами статті 64 Основного Закону, норми якої знайшли своє продовження у правовому регулюванні Закону «Про правовий режим воєнного стану» та Виборчому кодексі, у тому числі й в частині визначення строку дії цих обмежень», – ідеться у постанові Великої Палати.

Також Феміда зауважила, що за час великої війни Конституційний суд не визнав

неконституційною жодну норму закону, де говориться про заборону проведення виборів під час воєнного стану.

Крім того, Велика Палата Верховного суду погодилася з висновками суду першої інстанції, що у цій справі варто керуватися «беззаперечним та основним пріоритетом над правом обирати та бути обраним є оборона та безпека держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, життя та здоров'я людей, що є найважливішими цінностями, якими не можна нехтувати».

«Призначення та проведення виборів на їх шкоду не відповідатиме легітимній меті демократії», – наголосила колегія суддів.

Постанова Великої Палати Верховного суду набирає законної сили з дати її ухвалення, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Як повідомляв «Главком», на початку березня президент Володимир Зеленський заявив, що вибори в Україні відбудуться після закінчення війни.

Також президент глава держави заявив, що ідея проведення виборів під час війни майже не має підтримки в українському суспільстві. За його словами, 90% українців проти проведення виборів зараз.

Крім того, генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології Володимир Паніотто повідомив в інтерв'ю «Главкому»: що референдум щодо підтримки мирної угоди, якщо до нього дійде, скоріше за все, буде проведений разом з президентськими виборами. І обидва ці голосування будуть певним чином взаємопов'язані (*Главком (<https://glavcom.ua/country/politics/chi-mozhlivi-prezidentski-vibori-pid-chas-vojennoho-stanu-verkhovnij-sud-postav-krapku-1107940.html>). – 2026. – 13.03*).

В. Якуша, Закон і Бізнес: Асистент без мантиї

Штучний інтелект вже стукає у двері залів суду – не як суддя, а як помічник. Як українські та міжнародні практики вибудовують правила цього партнерства?

Не обман, а інструмент

За спільної організації Міжнародної асоціації судового адміністрування та проекту ЄС «Право-Justice» відбувся вебінар «Роль штучного інтелекту в судовому адмініструванні: підвищення ефективності та вирішення проблем, пов'язаних із нестачею кадрів».

Президент Міжнародної асоціації судового адміністрування Памела Гарріс окреслила ключовий аргумент на користь ШІ: сучасні суди мусять виконувати дедалі більше роботи за менших ресурсів, і технологія здатна їм допомогти без порушення базових принципів правосуддя. Спікер відкинула поширений закид, ніби використання штучного інтелекту є різновидом нечесності. «Якщо використання ШІ відбувається відповідно до певних чітко визначених принципів, до правил і – найголовніше – за належного нагляду з боку людини, то хіба ми можемо говорити про обман?» – запитала П.Гарріс.

Представник Державної судової адміністрації, відповідальний за питання діджиталізації, Леонід Сапельніков наголосив: для судової системи, яка працює в умовах воєнного стану, ШІ є не просто зручністю, а стратегічним ресурсом трансформації. Він може автоматизувати рутинні процеси, аналізувати великі масиви даних, прогнозувати навантаження на суд та покращувати комунікацію всередині судових установ. «Штучний інтелект може стати інструментом, який надає керівнику аналітичні панелі в реальному часі, допомагає визначати вузькі місця, моделює різні сценарії розвитку», – додав Л.Сапельніков.

Де можна – де зась

Найбільш системний погляд на регулювання ШІ запропонував член ради Всеукраїнської

асоціації працівників апаратів судів та голова апарату Вищого антикорупційного суду Богдан Крикличенко. Спільно з колегами, за підтримки проекту «Право-Justice», він розробив стандартизовану операційну процедуру (СОП) – документ, покликаний визначити принципи, терміни та правила використання суддями і працівниками апарату алгоритмів штучного інтелекту як для здійснення правосуддя, так і для судового адміністрування.

Перша версія нормативного регулювання з'явилась раніше: у грудні 2024 року ВАКС затвердив наказом засади використання алгоритмів ШІ. Проте, за словами Б.Крикличенка, той документ уже виглядає «доволі базовим і навіть примітивним» – СОП є наступним, якісно вищим рівнем регулювання. Документ структурований навколо переліку дозволених сфер застосування, ключових принципів та практичних вимог.

Серед допустимих напрямів використання ШІ – автоматизація адміністративних процесів (систематизація документів, планування робочого часу), інформаційна підтримка при підготовці судових рішень (аналіз практики, пошук релевантних прецедентів), переклад документів для забезпечення мовної доступності, а також аналіз статистики та прогнозування навантаження на суд.

До принципів СОП належать: законність і дотримання прав людини, пріоритет людського контролю, прозорість і зрозумілість процесів, недискримінація і справедливість, конфіденційність і захист даних, а також відповідальність за використання ШІ та результати його роботи. «Будь-який результат має бути перевірений, оцінений, проаналізований людиною. Якщо ми говоримо про судові рішення – воно має прийматися виключно людиною», – наголосив спікер.

Алгоритм шукає прецедент

Окремий і, мабуть, найбільш промовистий блок СОП – так звані «червоні лінії»: перелік того, що штучному інтелекту в суді заборонено категорично. Б.Крикличенко назвав їх: остаточне

ухвалення судового рішення без належного людського контролю, оцінка доказів без перевірки людиною, автоматизоване визначення розміру покарання чи міри відповідальності, обробка персональних даних за ознаками, які можуть спричинити дискримінацію учасника провадження, масове біометричне ідентифікування в приміщеннях суду, а також аналіз емоційної поведінки учасників процесу.

Поруч із заборонами – низка практичних вимог: обов'язкове навчання персоналу, деперсоналізація будь-якої інформації перед завантаженням у відкриті системи, двофакторна автентифікація, регулярне оновлення антивірусного програмного забезпечення та аудит систем. «Те, що ми використовуємо в нашому суді вже більше року, – ми обов'язково перевіряємо і звіряємо. Такий фактчекінг проводиться для того, щоб людина перевіряла, що і який продукт здійснений алгоритмами ШІ», – розповів Б.Крикливенко.

Живу демонстрацію того, як ШІ вже працює на практиці, провів перший заступник керівника секретаріату Верховного Суду Расім Бабанли. З 2020 року він разом з командою та проектом «Право Justice» розробляв базу правових позицій ВС – інструмент, відкритий для всіх бажаючих незалежно від країни перебування.

Логіка бази проста: юрист завантажує текст позовної заяви або судового рішення – і система

автоматично підбирає релевантну практику ВС. Актуальність такого рішення важко переоцінити: судді ВС щотижня розглядають близько 2000 справ по всіх видах юрисдикції, і стежити за власною практикою в таких умовах вкрай складно. Оновлена у 2025 році до версії 2.0, база суттєво спрощує це завдання.

З квітня 2025 року система отримала функцію генерування правових позицій засобами штучного інтелекту. Раніше оператори вручну формулювали ключовий висновок з кожної справи. Тепер алгоритм справляється з цим менш ніж за 10 секунд. «Як експерт, можу стверджувати, що ця база формулює позиції якісно десь приблизно на 80—90%. Ми брали 100 рішень, давали генерувати 100 позицій – і люди, які їх оцінювали, ставили оцінку від 8 до 9 по 10-бальній шкалі», – зазначив Р.Бабанли.

Підсумовуючи, спікер підкреслив: ШІ жодним чином не замінює суддю, але стає надійним помічником у роботі з великими масивами даних. «Штучний інтелект не може замінити суддю, але точно може стати ще одним надійним помічником і допомагати йому працювати з великими обсягами даних, тим самим вивільняючи час для дійсно важливих і складних справ», – підсумував Р.Бабанли (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/171289-yak_v_ukraini_ta_sviti_vprovadzhuyt_shtuchniy_intelekt_u_su.html). – 2026. – 25.03).

Судово-юридична газета: Процесуальні прогалини у новій процедурі стягнень для КСУ ризикують перетворити реформу на інструмент тиску

У межах виконання Дорожньої карти з питань верховенства права Україна реформує систему дисциплінарної відповідальності суддів КСУ: ключові положення законопроекту та зауваження парламентської дослідницької групи.

Реформа Конституційного Суду України залишається одним із ключових елементів Дорожньої карти з питань верховенства права – стратегічного документа, що визначає рух України до членства в ЄС за Розділами

23 та 24 переговорного процесу. Одним із основних завдань є зміцнення інституційної спроможності Суду та забезпечення прозорого правосуддя.

Важливим кроком у цьому напрямі став законопроект № 14321, зареєстрований 19 грудня 2025 року. Документ пропонує нові підходи до дисциплінарної відповідальності суддів КСУ. І тут постає важливе питання: запропонований механізм за задумом авторів має подолати проблему «безкарності» суддів

КСУ, чи все ж таки стати інструментом для побудови дійсно справедливого та відкритого процесу притягнення до відповідальності?

Як зазначається в інформаційній довідці Дослідницької служби парламенту від 16 лютого 2026 року, ключові виклики реформи полягають у деталях її реалізації. Саме від якості процедурних механізмів залежатиме, чи стане нова модель ефективним інструментом підзвітності, чи створить додаткові ризики для незалежності суддів.

Градація дисциплінарної відповідальності

Чинне законодавство передбачає радикальний захід – звільнення з посади за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Конституційного Суду, що робить систему негнучкою та неефективною. Єдина існуюча процедура, прописана лише в Регламенті Суду, стосується виключно звільнення за грубі порушення. Саме тому Дорожня карта з питань верховенства права вимагає перегляду цього механізму: дисципліна має бути справедливою, а не лише каральною.

Нова редакція запроваджує пропорційну систему градації стягнень. Залежно від характеру порушення, до судді тепер можуть бути застосовані попередження, догана із позбавленням доплат на строк до шести місяців, або звільнення, що дозволяє реагувати на проступки, які не досягають порогу грубого нехтування обов'язками.

Більш детально про 12 видів дисциплінарних проступків, за які суддю КСУ можна притягнути до дисциплінарної відповідальності читайте в матеріалі «Судово-юридичної газети».

Процесуальні баги в реформі КСУ

Парламентська дослідницька служба виявила низку недоліків, які можуть нівелювати реформу, протиставивши процедурні недоліки принципу справедливості.

Законопроект встановлює дворічний строк притягнення до відповідальності. Проте незрозуміло, чи можна карати суддю за дії, вчинені до набуття законом чинності.

Законопроект не уточнює, чи поширюється цей дворічний строк на діяння, вчинені суддями до моменту набуття чинності цими змінами. Оскільки перелік дисциплінарних проступків суттєво оновлюється, постає питання: чи можна карати суддю за дії, які на момент їх вчинення за законом не вважалися проступком? Відсутність перехідних положень щодо цього питання створює загрозу порушення принципу правової визначеності та може призвести до численних оскаржень рішень у майбутньому.

Також цікаве питання, хто може ініціювати процедуру дисциплінарної відповідальності для суддів КСУ? Нова стаття 21-4, запропонована законопроектом № 14321, детально описує технічні вимоги до звернення, проте містить невизначеність щодо суб'єктів такого звернення. Зокрема, частина друга статті 21-4 вказує, що учасники конституційного провадження реалізують своє право особисто або через представників. Однак документ не дає чіткої відповіді, чи є це право лише для сторін справи, чи подати скаргу на суддю може будь-яка особа, якій стало відомо про дисциплінарний проступок? Відсутність чіткого переліку суб'єктів звернення на практиці може призвести, або до ігнорування скарг від громадян, або до надмірного тиску на КСУ через масові звернення від осіб, які не мають стосунку до справ.

Нова дисциплінарна процедура для суддів Конституційного Суду може виявитися недієвою через складний механізм голосування. Стаття 21-5 пропонує безальтернативну норму: після отримання скарги Суд має скликати спеціальне засідання та відкрити провадження. Проте норма статті 21-10 встановлює, що для ухвалення такої постанови необхідно щонайменше 10 голосів суддів. Якщо за відкриття справи проголосують менше ніж 10 суддів, подальший рух скарги залишається незрозумілим. Законопроект не прописує механізм відмови у відкритті провадження в такому випадку. Дослідницька служба ВРУ вважає за доцільне передбачити безпосередньо у статті 21-5 положення, якими врегулювати ситуацію, коли відповідну постанову про відкриття дисциплінарного провадження не підтримала більшість суддів.

Крім того, виявлено неузгодженості порядку голосування, що містяться у статтях 21-9 та 21-10. Наприклад, за порушення правил відводу найбільш суворим стягненням має бути догана, а за грубе нехтування обов'язками передбачено лише звільнення. Водночас загальна норма документа вимагає голосувати за стягнення по черзі – від найм'якшого до найсуворішого. Це створює юридичну плутанину, адже для певних проступків найменш суворих стягнень у списку не прописано. Експерти рекомендують синхронізувати статті 21-9 та 21-10, аби усунути нечіткість алгоритму на спеціальних пленарних засіданнях Суду.

Далі питання до постанови про припинення справи, яка ухвалюється, якщо не набрано «необхідну кількість» голосів за стягнення. Фахівці наголошують, що це формулювання є розмитим і потребує чіткого визначення цифри, щоб уникнути маніпуляцій при ухваленні рішень.

Загроза «Non Liquet»

Експерти вказують на важливі аспекти висновків Венеціанської комісії (CDL-AD(2020)039), які поки не знайшли відображення в документі. Законопроект впроваджує обов'язкове оприлюднення мотивованих ухвал про відводи на сайті Суду. Комісія застерігає від ситуації non liquet – неможливості ухвалити рішення. Якщо через масові відводи КСУ втрачає кворум, вимоги до нього мають бути знижені. Головний принцип – можливість відсторонення суддів не повинна призводити до недієздатності КСУ як демократичного інституту. Якщо

через масові відводи, наприклад, у справах про антикорупційне законодавство, не буде кворуму, КСУ просто зупиниться.

Прогрес в імplementації рекомендацій Венеціанської комісії

Законопроект № 14321 демонструє прогрес щодо етики та відповідальності суддів Конституційного Суду. Проектом передбачені нові правила самовідводу. Суддя зобов'язаний заявити самовідвід, якщо він публічно висловлював думку щодо справи ще до її розгляду або навіть до призначення на посаду. Приховування такого конфлікту інтересів прямо визначається як дисциплінарний проступок. Крім того, замість радикального звільнення впроваджуються м'якші санкції – попередження та догани.

Прийняття законопроекту № 14321 важливий крок для євроінтеграції України, оскільки має на меті зробити КСУ більш відкритим та привести систему дисциплінарних стягнень до прозорості і справедливості, без тиску на суддів. Ігнорування рекомендацій Дослідницької служби ВРУ стосовно кворуму та правової визначеності ставить під загрозу функціональність інституту. За таких умов законодавчі новації можуть спровокувати внутрішню дестабілізацію в КСУ та стати важелем тиску, а не інструментом дисциплінарної відповідальності (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/356300-protsessualnye-probely-v-novoy-protsedure-vzyskaniy-dlya-ksu-riskuyut-prevratit-reformu-v-instrument-davleniya). – 2026. – 20.03).*

Судово-юридична газета: Обрання суддів КСУ на ХХ з'їзді не відбулося: чому делегати не голосували та які наслідки для реформи

ХХ черговий з'їзд суддів України, на який покладалися великі сподівання щодо завершення формування повноважного складу Конституційного Суду України (КСУ), не зміг призначити суддів за своєю квотою. Ситуація,

що склалася, є наслідком суворого дотримання нових процедур добору та негативних висновків Дорадчої групи експертів (ДГЕ).

Ключова причина: відсутність кандидатів

Головною причиною того, що питання обрання суддів КСУ було фактично знято з розгляду, стала відсутність кандидатів, які пройшли фільтр ДГЕ. Згідно з Регламентом з'їзду суддів України, призначення на посаду судді КСУ здійснюється виключно щодо тих осіб, які отримали від Дорадчої групи експертів оцінку «відповідає» за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права.

Рішення Дорадчої групи експертів

Напередодні з'їзду Дорадча група експертів на своєму засіданні 5 січня 2026 року (Протокол № 21) завершила оцінювання основних претендентів

За результатами аналізу ДГЕ визначила, що:

Кандидат Клименко Олексій Вікторович був визнаний таким, що не відповідає критерію визнаного рівня компетентності у сфері права.

Кандидат Салюк Петро Іванович також отримав негативний висновок через невідповідність критерію визнаного рівня компетентності у сфері права.

ДГЕ зазначила, що накопиченої інформації та письмових відповідей кандидатів було достатньо для прийняття рішення навіть без проведення додаткових співбесід.

Оскільки ДГЕ не виявила осіб, які відповідають вимогам до посади судді КСУ, питання про їх призначення було фактично знято з розгляду з'їзду.

Процедурні моменти

Відповідно до статті 32 Регламенту, якщо жоден кандидат зі списку не отримує необхідної підтримки або, як у цьому випадку, і не потрапляє до бюлетеня через негативну оцінку ДГЕ, з'їзд констатує, що обрання судді Конституційного Суду не відбулося.

Згідно з новими правилами, призначення має відбуватися у два етапи – рейтингове та підсумкове голосування, що вимагає ретельної підготовки бюлетенів та узгодження позицій делегацій від різних юрисдикцій.

Нагадаємо, що новий Регламент з'їзду встановлює дуже високу планку для кандидатів. Навіть якщо голосування відбудеться, кандидат має отримати абсолютну більшість голосів від загальної кількості обраних делегатів. Якщо під час рейтингового голосування лідер не отримає достатньої підтримки на другому етапі, вибори визнаються такими, що не відбулися.

Наслідки для системи

Відсутність рішення щодо КСУ означає, що вакансії за квотою з'їзду суддів залишатимуться відкритими ще певний час. Крім того, сповільнює процес виконання рекомендацій Європейської Комісії, необхідних для повноцінної інтеграції України до ЄС (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/355644-izbranie-sudey-ksu-na-khkh-sezde-ne-sostoyalos-pochemu-delegaty-ne-golosovali-i-kakie-posledstviya-dlya-reformy>). – 2026. – 12.03*).

С. Шкляр, Mind: Судова незалежність по-українськи: що стоїть за результатами звіту ENCI

Європейська мережа рад юстиції (ENCI) оприлюднила черговий звіт про стан незалежності суддів у 30 країнах Європи. Україна традиційно бере участь у цьому дослідженні, однак цьогорічні результати знову виявилися для нас невтішними. За оцінкою самих суддів, рівень незалежності судової влади в Україні є найнижчим у Європі.

На перший погляд, ці висновки є цілком очікуваними. Судді говорять про тиск, суспільство – про недовіру до судів, держава

– про потребу чергових реформ. Проте, якщо уважно подивитися на сам звіт і методологію дослідження, картина виявляється складнішою та менш однозначною.

Про що насправді говорить звіт ENCI, проаналізував і поділився з Mind власною експертною думкою Сергій Шкляр, партнер-засновник і старший партнер юридичної компанії Arzinger, адвокат, д.ю.н.

Звіт ENCI ґрунтується передусім на опитуванні самих суддів. Йдеться не про

аналіз якості судових рішень чи ефективності боротьби з корупцією, а про суб'єктивне відчуття – наскільки незалежними судді почуваються у своїй щоденній роботі.

Цей підхід має очевидну цінність: саме судді першими відчувають неформальний тиск, політичні сигнали, медійні кампанії. Водночас він має і свої обмеження. Самооцінка завжди неминуче є неповною.

Людський фактор, питання особистої відповідальності, професійної доброчесності та дотримання стандартів у таких опитуваннях зазвичай залишаються поза фокусом. У результаті проблеми можуть висвітлюватися переважно з одного боку.

Чому Україна знову опинилася внизу рейтингу?

Українські судді оцінили рівень своєї незалежності у 5,9 бала з 10 – це найнижчий показник серед усіх країн-учасниць. Для порівняння: у країнах Північної Європи, Нідерландах чи Великій Британії ці оцінки коливаються в межах 8,5–9,8 бала.

Цю різницю складно пояснити лише війною чи браком формальних гарантій. Проблема значно глибша.

Україна десятиліттями перебуває у стані перманентної судової реформи. Інституції суддівського врядування постійно перезавантажуються, змінюють склад і правила роботи. У таких умовах стабільність і відчуття захищеності дійсно є слабкими.

Водночас не можна ігнорувати той факт, що низький рівень довіри до судів формується не лише зовнішнім тиском, а й внутрішніми проблемами самої судової системи.

Інституції суддівського врядування: між захистом і відповідальністю

Українські судді в опитуванні ENCIJ низько оцінюють незалежність органів суддівського врядування, які мали б бути запобіжником від політичного втручання. За останні роки ці органи неодноразово опинялись у стані фактичного паралічу або працювали в умовах сильного зовнішнього впливу.

Проте водночас саме ці інституції відповідають і за дисциплінарну відповідальність суддів. Баланс між захистом

незалежності та забезпеченням підзвітності досі залишається невирішеним. Це породжує ситуацію, у якій судді не довіряють системі, а суспільство не бачить ефективних механізмів очищення судової влади.

Медіа і соціальні мережі: тиск як симптом

Майже половина українських суддів вважають, що медіа тиснуть на їхні рішення, а значна частина відчуває вплив соціальних мереж. У результаті опитування служителів закону за цими показниками Україна опинилася серед лідерів у Європі.

Однак тут варто зауважити: тиск не виникає у вакуумі. Він є прямим наслідком багаторічної недовіри до судової влади, численних корупційних скандалів, суперечливих рішень і відсутності відчутного прогресу. Публікації в медіа та мережі часто є реакцією суспільства на брак прозорості й відповідальності, а не лише проявом необґрунтованого втручання.

Корупція як фактор, який воліють ігнорувати

У самому звіті ENCIJ серед ключових висновків прямо зазначено: в окремих судових системах корупція залишається серйозною проблемою, попри переконання судової влади, що вона робить достатньо для боротьби з неправомірними діями суддів.

Для України цей аспект є принциповим. Корупція підриває не лише довіру суспільства, а й реальну незалежність суддів, роблячи їх уразливими до вибіркового тиску, шантажу або показових дисциплінарних проваджень. Ігнорування цього фактору неминуче робить будь-який аналіз неповним.

Дисциплінарна система: контроль чи загроза

39% українських суддів вважають, що дисциплінарні органи можуть переслідувати їх за зміст судових рішень – це найвищий показник у Європі. Водночас суспільство часто вважає дисциплінарні механізми надто м'якими та неефективними.

Ця суперечність свідчить про системну проблему: дисциплінарна система досі не стала ані ефективним інструментом відповідальності, ані надійним механізмом захисту від свавільного втручання.

Війна як каталізатор, але не причина

Повномасштабна війна різко загострила всі наявні проблеми правосуддя. Суспільний запит на швидкі та жорсткі рішення зріс, терпимість до процедур зменшилася. У таких умовах незалежність судової влади стає особливо вразливою.

Утім більшість проблем, зафіксованих у звіті ENCI, існували задовго до 2022 року. Війна лише зробила їх очевиднішими.

Замість висновку

Звіт ENCI не є ані виправданням судової системи, ані її вироком. Проте він фіксує глибоку

кризу довіри – як усередині суддівського корпусу, так і з боку суспільства.

Україна опинилася внизу рейтингу Європейської мережі рад юстиції не лише через зовнішній тиск, а й через нерозв'язані внутрішні проблеми, зокрема корупцію, слабку дисциплінарну систему та брак відповідальності.

Справжня незалежність судової влади починається не лише з гарантій від втручання, а з готовності самої системи чесно подивитися на власні вади й взяти за них відповідальність (*Mind (https://mind.ua/openmind/20301875-sudova-nezalezhnist-poukrayinski-shcho-stoyit-za-rezultatami-zvitu-enci). – 2026. – 5.03).*

А. Славицька, Судово-юридична газета: «Активістів» звинуватили у маніпуляціях: у США оприлюднили звіт

Ще донедавна сумніватися у святості «громадських активістів» було ознакою поганого виховання. Патріотична бульбашка вимагала до них поваги. А всіх, хто вживав «нехороше» слово «грантоїд», таврувала як посібників корупціонерів та противників реформ. Так тривало роками, якщо не десятиліттями. Повномасштабна війна нічого не змінила у подібних розкладах: «активісти», як і раніше, виступали гуру в сфері реформ, причому будь-яких. Громадський сектор залишався недоторканим, аж ось біда прийшла, звідки не чекали.

Американська мережа Armada Network дорікнула українським грантовим «активістам» у маніпуляціях, конфлікті інтересів і перетворенні реформ на джерело постійного заробітку. Звіт організації представив в Європейському парламенті колишній конгресмен США Грег Гарпер. Документ було презентовано 5 лютого, а відгомін цього скандалу докотився до України тільки нещодавно. Сьогодні ми пройдемося по основних пунктах американського звіту та покажемо, що саме закидають нашим «активістам».

Хто представив звіт та до чого тут адвокатура

Зауважу, що документ представили відразу кілька уповноважених осіб. У презентації

взяли участь депутат Європарламенту Рейніс Позняк, засновник Armada Network Дейл Армстронг, экс-директор IRI (International Republican Institute) в Україні Кріс Холзен та вже згадуваний Грег Гарпер. При цьому Армстронг наголосив, що для американської сторони було принципово надати міжнародній спільноті перевірені цифри на противагу політизованим заявам.

«Ми залучили провідних фахівців, щоб представити вам дещо більше, ніж просто чийсь думку, і дещо більше, ніж чергову «луна-камеру» чи газетну статтю. Для нас головне – фактичні емпіричні дані. Це реальні показники, зібрані безпосередньо в Україні», – заявив Армстронг. Він додав, що звіт базується на опитуванні понад тисячі респондентів: адвокатів, суддів та прокурорів тощо. А ще дані підтверджують високий рівень інституційної стабільності Національної асоціації адвокатів України та її здатність проводити реформи.

Що таке «луна-камера», я поясню дещо згодом, а от фокус на адвокатурі вимагає роз'яснень просто зараз. Річ у тім, що «активісти» (зокрема, фундація DEJURE) вимагають реформи адвокатури для виконання євроінтеграційних зобов'язань, взятих на себе Україною. Адвокати вчинили дуже мудро, провівши моніторинг такої вимоги і залучивши до нього незалежних експертів. Цього свого

часу не зробили судді, які пали жертвою громадського активізму і тепер пожинають його плоди у вигляді численних перевірок та переатестацій.

Але повернемося, власне, до презентації. Грег Гарпер підкреслив, що незалежність адвокатури закріплена Конституцією України, і спроби її підірвати під час війни є частиною інформаційних атак зовнішніх сил. «Ми не можемо надавати ваги групам і публікаціям, чия мета – зруйнувати суспільну довіру до професії. Маніпуляції, що проводяться добре фінансованими зовнішніми групами, мають мало спільного з правдою. Результати нашого дослідження не вказують на дискредитацію адвокатури. Навпаки, вони свідчать про високу стабільність професійної спільноти в умовах воєнного стану», – наголосив він.

А Кріс Холзен застеріг від надмірної довіри до «тіньових звітів», які часто готуються без участі самої адвокатури. «Існує надмірна залежність Брюсселя від вузького кола осіб та груп в Україні, які формують фрагментовану картину. Пропозиції радикально перебудувати адвокатуру руками політично орієнтованих громадських організацій – це спроба встановити контроль над професією, а не реально покращити її», – вважає Холзен. За його словами, в Armada Network констатують, що в Україні сформувалася ціла індустрія, яка фінансово залежить від наявності проблем у державі.

Запам'ятаємо ці слова і перейдемо до самого звіту.

Розвінчання активізму

Зроблю ще один невеликий відступ і поясню непідготовленому читачу значення слів «тіньовий звіт», які вживатиму неодноразово. «Тіньовий» в даному разі означає не «прихований» чи «таємний», а альтернативний до офіційного. Це як тіньовий кабінет міністрів, який представляє опозицію до легітимного уряду. Тож коли говорять про «тіньовий звіт», мають на увазі документ, підготовлений не органами влади, а їхніми антиподами, а в даному разі – «громадськими активістами». Компанія Armada Network проаналізувала

«тіньові звіти» громадського сектору і дійшла такого висновку:

«Аналіз тіньової звітності у сфері правової реформи в Україні показує, що частина цих продуктів слугує не стільки незалежною оцінкою стану імплементації реформ, скільки інструментом конкуренції за вплив на формування політики та контроль над реформаторським порядком денним. У таких випадках визначальним фактором є не повнота доказової бази чи системність порівняння з чинними стандартами ЄС, а здатність окремих мереж організацій громадянського суспільства інституціоналізувати власні інтереси у форматі «експертних» висновків та просувати їх як єдино легітимну позицію громадянського суспільства».

Хтось колись мусив це сказати, і ось слова прозвучали, але йдемо далі.

а) безперервна критика як спосіб заробітку

Ключовою особливістю проблеми є перетворення тіньової звітності на елемент грантової економіки, де «аналітика» функціонує передусім як сервісний продукт для підтримки безперервності фінансування проєктів, а не як результат нейтрального дослідження, йдеться у звіті. Багато організацій, які систематично готують або координують тіньові звіти, відтворюють власну інституційну спроможність, послідовно позиціонуючи реформи як провальні або «контрольовані».

«У такій логіці відсутній стимул для виважених висновків, оскільки подібна нюансована оцінка – визнання як існуючих проблем, так і наявних механізмів саморегуляції – не генерує достатньої кількості інформації чи фінансових ресурсів. Натомість радикальна делегітимізація інституцій та риторика «перезавантаження» перетворюються на самодостатню умову відтворення проєктного циклу. Як наслідок, де-факто формується «проблемний ринок», на якому проблеми є не об'єктом аналізу, а ключовим активом», – сказано у звіті.

Хоч викладено це дещо складними конструкціями, головна думка зрозуміла: заперечення всього зробленого державою є єдиним способом виживання «активістів». Без

постійної критики буде незрозуміло, чим вони займаються взагалі. Саме тому усі процеси зводяться до набору оціночних формул на кшталт «узурпація», «монополія», «корупція», «нелегітимність», «закритість», «контроль». Такі маркери слугують комунікаційними тригерами, але не правовими чи інституційними аргументами.

«Їх мета – сформулювати політичний висновок ще до проведення аналізу: після оголошення інституту «нелегітимним» будь-яка форма самоврядування априорі подається як неприйнятна, а будь-який «альтернативний» проєкт автоматично маркується як прогресивний». Золоті слова! Адже все, чого хочуть «активісти», говориться у звіті, це – демонтувати існуючу управлінську інституцію і замінити її структурою, яка відповідає інтересам авторів рекомендацій.

б) створення «луна-камери» з постійним цитуванням самих себе

Ось ми й підійшли до терміну, який я обіцяла пояснити. «Луна-камера» в даному разі – це посилання на ті самі джерела, які «відлунюють» у нових і нових дослідженнях, які насправді виступають копіями попередніх. Ось як про це говориться у звіті:

«Не менш проблематичною є архітектура джерел, яка відтворює ефект так званої «інформаційної бульбашки». Тіньові звіти часто спираються на обмежену кількість організацій та експертів, які систематично цитують один одного, відтворюють одні й ті ж нарративи та посиляються на власні попередні публікації як на доказ своїх висновків.

За таких умов аналітичні судження циркулюють у закритому середовищі, не піддаючись зовнішній перевірці та порівнянню з альтернативними позиціями. Пізніше ці ж висновки транслюються в медіа-простір через афілійовані або лояльні платформи, де набувають форми «суспільного резонансу», а медіа-матеріали використовуються як додаткове «незалежне підтвердження» в комунікації з донорами та в політичних дискусіях».

Але це ще пів біди, відзначають автори документу. Бо найгірше те, що утворюється

замкнене коло, в якому повторення меседжів замінює докази, а сконструйована видимість консенсусу витісняє реальний плюралізм позицій. Такий механізм ретрансляції дозволяє адвокаційним нарративам проходити кілька етапів переформатування і повертатися до міжнародних партнерів у вигляді «експертно-підтверджених» тверджень. Тобто «активісти» згодують своїм донорам те, що самі й породили – у відриві від реальності.

в) боротьба за свій шматок грантового пирога

У звіті також відзначається конфлікт інтересів, який не лише існує, «а й у деяких випадках систематично маскується під експертну діяльність. Деякі організації, які позиціонують себе як «представники професійної спільноти» або «експертні центри у сфері юридичної практики», не мають самоврядного мандату згідно з національним законодавством і не підзвітні професійній спільноті.

Водночас такі структури прагнуть бути прийнятими міжнародними партнерами як легітимні «голоси професії», просуваючи рекомендації, спрямовані на обмеження повноважень або руйнування існуючих самоврядних інституцій. За своєю природою це не нейтральна експертиза, а ситуація, в якій актори, зацікавлені у зміні правил інституційної гри, мають можливість впливати на їх формування через канал так званого «незалежного» тіньового звітування».

Крім того, конфлікт інтересів посилюється фінансовими стимулами. Коли організація отримує фінансування на адвокацію змін у сфері права, а потім самостійно оцінює необхідність та доцільність цих змін у форматі «експертного» звіту, відбувається структурна підміна незалежної оцінки саморепрезентацією.

У такій моделі показником «успіху» є не фактичне покращення функціонування системи чи посилення гарантій незалежності професії, а формальне включення заздалегідь визначених пропозицій у програмні документи, умови донорських програм чи дорожні карти, де вони починають діяти як інструмент зовнішнього

тиску на національні інституції. Тобто за своєю суттю це – механізм захоплення політики, який реалізується не через державні важелі впливу, а через монополізацію каналу так званого «публічного експертного голосу».

г) підточування фундаменту державності

Вся ця історія свідчить не тільки про зажерливість окремих індивідів, але й про їхні спроби зруйнувати реноме України в очах міжнародних партнерів. Хай навіть це робиться невідомо.

Бо, як сказано у звіті, «відсутність належного розкриття фінансових, організаційних та кадрових зв'язків у тіньових звітах суттєво обмежує їхню придатність як джерела для прийняття рішень на високому рівні в Європейському Союзі. Для європейських інституцій це створює ризик підтримки реформ не на основі стандартів ЄС та порівняльної правозастосовчої практики, а на основі документів, що відображають інтереси вузького кола акторів та логіку грантового ринку».

Тобто якщо на словах «грантоїди» прагнуть реформ, то на ділі вони ці реформи вбивають.

«У сфері незалежних юридичних професій наслідки такого підходу є особливо чутливими, оскільки вони безпосередньо впливають на гарантії права на захист, збереження адвокатської таємниці та інституційну спроможність системи правосуддя в цілому.

Таким чином, проблема полягає не в критиці адвокатури чи інститутів самоврядування, а в перетворенні тіньових звітів з інструменту підзвітності на технологію делегітимізації та перепроєктування інституцій. Коли реформи підміняються інституційним демонтажем, а експертиза – адвокацією, тіньові звіти перестають бути допоміжним джерелом для Європейського Союзу і перетворюються на системний фактор ризику для верховенства права», – говорять автори документу.

Хочуть цього «активісти» чи не хочуть, але Україну вони підставляють дуже суттєво.

Трохи висновків

Так, підвести певну ризик під цією історією не завадить. Отже, ще раз: що ми тут маємо?

Логіка «активістів» ясна і проста: якщо та чи інша реформа відбудеться успішно і криза зникне, зникне і потреба у фінансуванні їхніх організацій. Тому їм вигідно постійно підтримувати градус напруги, вигадувати нові «зради» і писати нові звіти. Це бізнес-модель, яка паразитує на інституційній слабкості держави. І коли західні донори починають це розуміти (а звіт Armada свідчить, що нарешті починають), для багатьох вітчизняних грантоїдів це звучить як похоронний дзвін.

Довгий час будь-яка критика на адресу «грантових реформаторів» трактувалася як саботаж євроінтеграції. Тому у документі різко критикується методологія так званих «тіньових звітів», якими українські «активісти» роками апелювали до європейських інституцій. Зокрема, американські експерти звернули увагу, що такі звіти часто готуються без запиту офіційної інформації та належного порівняльного аналізу.

При цьому окремий пласт проблем, піднятий у звіті, стосується морально-етичного аспекту так званої «боротьби за справедливість». Йдеться про фінансову мотивацію тих, хто найгучніше кричить про необхідність змін. Розділ про «грантову економіку» безжально викриває конфлікт інтересів, закладений у діяльність багатьох антикорупційних ГО.

При цьому реальні реформи гальмуються подібним активізмом дуже сильно. Частина установ виявилася із заплямованою репутацією, бо вони сприймаються як синекура для «активістів», їхніх родичів та протезе. Україна між тим й досі посідає перше місце у Європейському суді з прав людини – по рішеннях, що приймаються проти держави. Тобто тут ніяких позитивних зрушень нема, а є натомість кадровий голод у суддівській сфері, де справи розглядаються довго, а суддів відлякують безкінечні перевірки.

«Час експериментів минув. Від України не чекають руйнування структур задля гарних слайдів у презентаціях. Необхідний еволюційний розвиток», – наголосили аналітики Armada Network. Сигнал, що прозвучав із Заходу, є чітким та однозначним: годі профанацій. Потрібні інституційна спроможність, повага до професії та еволюційний розвиток. Чи

почуємо ми сказане?.. (Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/355016-aktivistov-obvinili-v-manipulyatsiyakh-v-ssha-obnarodovali-otchet>). – 2026. – 6.03).

Д. Смородська, 24 tv: Нові норми правосуддя й прав людини: як Україна виконує вимоги ЄС під час війни

У Брюсселі пройшло засідання Комітету асоціації між Україною та ЄС. Під час наради з'ясувалося, що Україна має прогрес у реформах верховенства права, юстиції, свободи та безпеки, а також посилила співпрацю з партнерами в безпековій, економічній та галузевих сферах.

Які правові зміни в Україні запроваджені на вимогу ЄС?

Учасники засідання розглянули ключові аспекти відносин між Україною та ЄС в умовах російської агресії. Виконувачка обов'язків міністра юстиції України Людмила Сугак розповіла про запроваджені реформи у сфері верховенства права. Про це розповіли у відомстві.

За словами посадовиці, Україна намагається слідкувати за виконанням кроків Дорожньої карти ЄС з питань верховенства права, а також за проміжними бенчмарками у межах Кластера 1 «Основи».

Важливо! Кластер «Основи процесу вступу до ЄС» передбачає, що в Україні має посилитися верховенство права, реформуватися судова система, розвиватимуться правоохоронні органи та забезпечуватимуться стандарти управління й адміністрації.

Крім того, урядовці розробляють Операційний план на 2025 – 2026 роки щодо Стратегії реформування пенітенціарної системи. Передбачено поліпшення умов для людей, яких утримують під вартою. Норми документа також передбачають посилення гарантій захисту від катувань і жорстокого поводження в установах виконання покарань та СІЗО.

Надалі на розгляд та ухвалення народних депутатів очікують проекти №13597 (внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами

дискримінації) та №13181 (про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини).

Наша головна мета – створити ефективну, незалежну, прозору та стабільну систему правосуддя, незалежних та ефективних антикорупційних і правоохоронних органів, а також забезпечити неухильний захист прав людини в усіх сферах життя, – зазначила під час наради Людмила Сугак.

За 2025 рік Україні вдалося ухвалити ключові стратегічні документи у сфері прав людини. Серед них:

- захист прав дитини;
- забезпечення гендерної рівності;
- реформа деінституціалізації та створення безбар'єрного середовища.

Серед змін, які вже діють в Україні задля прав людей т.в.о міністра розповіли про успішну роботу представників НАБУ та САП, цифровізацію виконавчого провадження, удосконалення конституційної процедури.

Надалі Міністерство юстиції продовжить роботу над виконанням євроінтеграційних зобов'язань.

Що відомо про можливий прискорений вступ до ЄС?

Нещодавно країни ЄС заблокували прискорений вступ України у 2027 році. Партнери хочуть, щоб можливе доєднання відбувалося за традиційною процедурою. Проте остаточне рішення щодо моделі вступу України буде сформоване 19 березня у висновках Ради ЄС.

На запит українського лідера Володимира Зеленського президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн відмовилася назвати конкретну дату вступу України до ЄС. Проте Євросоюз надалі підтримуватиме Київ на шляху реформ (24tv (https://24tv.ua/law/vstup-ukrayini-do-yes-2027-rotsi-yes-otsinili-zmini-ukrayini_n3030138). – 2026. – 17.03).

А. Мазуренко, Українська правда: Понад 60% українців готові йти на референдум, багато хто розглядає «територіальні компроміси» – опитування

За результатами дослідження КМІС, в залежності від формулювання, українці, які планують голосувати на потенційному референдумі, підтримали б мирну угоду із «територіальними компромісами». Водночас, все залежить від легітимності проведення референдуму.

У КМІС наголошують на важливості формулювання запитання, яке може бути винесене на референдум.

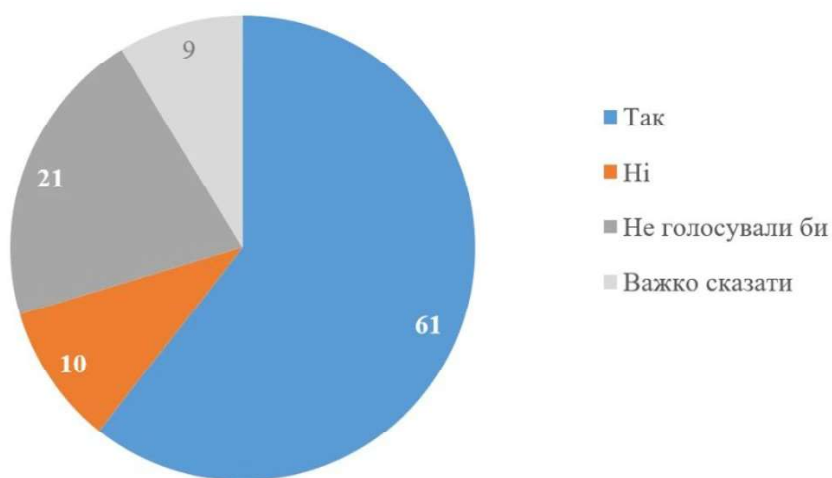
Зокрема, в Україні запитання на референдумі може бути сформульовано, щоб підкреслити переваги «мирної угоди» і

«пом'якшити» складні поступки (чи взагалі не згадувати їх).

У КМІС сформулювали експериментальний варіант: «Чи підтримуєте Ви встановлення миру шляхом схвалення угоди з США і Європою, яка передбачає: членство України в ЄС в 2027 році, територіальні компроміси, надійні гарантії безпеки та план економічної відбудови?».

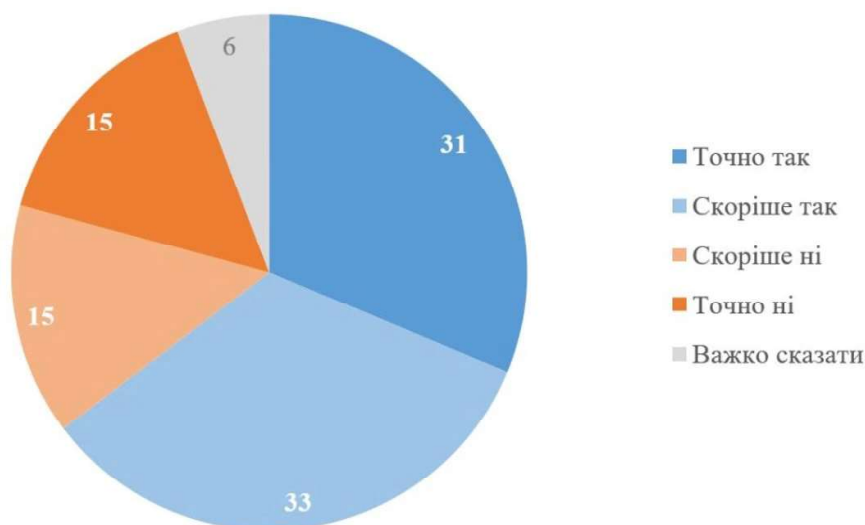
У такому випадку 61% респондентів проголосували би «так», 10% – «ні» (решта – не голосували би чи не визначилися). У перерахунку до тих, хто прийде голосувати, 86% проголосували би за, а 14% – проти.

«Чи підтримуєте Ви встановлення миру шляхом схвалення угоди з США і Європою, яка передбачає: членство України в ЄС в 2027 році, територіальні компроміси, надійні гарантії безпеки та план економічної відбудови?»

Водночас, загалом 64% респондентів висловлюють готовність проголосувати на референдумі.

Графік 3. Ви особисто будете чи ні голосувати на такому референдумі?

Отже, можна отримати позитивний результат референдуму з «правильно» сформульованим запитанням.

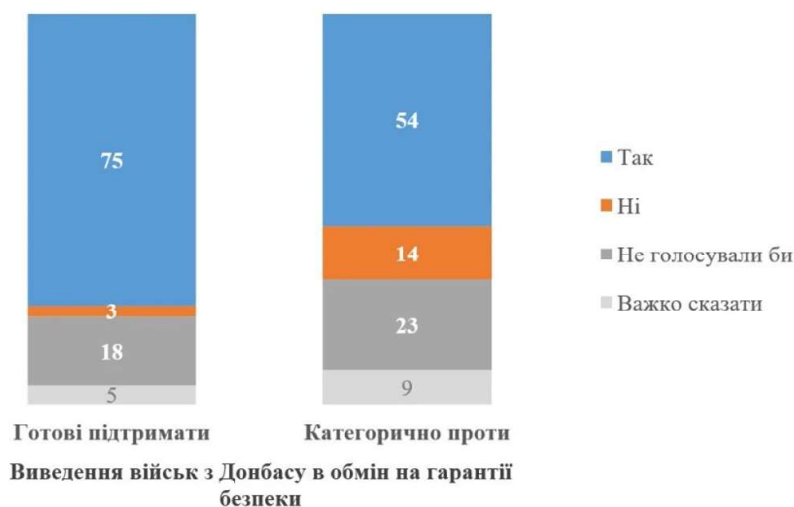
Тобто ми бачимо, що більшість українців відкидають виведення військ з Донбасу в обмін на гарантії безпеки (тим більше коли гарантії від США не виглядає переконливо).

Але якщо ці всі моменти «не згадуються» чи «запаковуються» у гарні слова і акценти, це підвищує можливість отримати схвалення на всенародному волевиявленні».

Соціологи підкреслюють, що у нинішній ситуації є високі ризики маніпуляцій з референдумом: «Це має враховуватися і владою України, і українською громадськістю, і Західними партнерами».

Крім того, навіть серед тих, хто категорично проти обміну Донбасу на гарантії безпеки, 54% на такому референдумі готові проголосувати «так» (і лише 14% проголосували б «ні»).

Графік 6. Голосування на референдумі (із «специфічним» формулюванням запитання) у розрізі готовності підтримати виведення українських військ з Донбасу в обмін на гарантії безпеки

Дані соціологів репрезентують лише населення підконтрольних територій. Враховуючи, що значна частина населення закордоном і беручи до уваги фактори, які знижують готовність голосувати (наприклад, безпекові питання), є ризик низької явки і, як наслідок, відсутності легітимності.

Закон України вимагає мінімальну явку в 50%+1 голос.

Причому навіть якщо будуть виконані легальні вимоги в 50%+1 голос, то у разі все одно низької явки (наприклад, 52%) є великий ризик, що громадськість не буде вважати голосування легітимним.

Опитування проводив КМІС упродовж 1-8 березня 2026 року, куди за власною ініціативою додав запитання про можливий референдум щодо мирної угоди.

Метод дослідження телефонні інтерв'ю на основі випадкової вибірки мобільних номерів.

На підконтрольній уряду України території було опитано 1003 респонденти віком від 18 років.

Похибка вибірки не перевищує 4,1% для показників, близьких до 50%, 3,5% для показників, близьких до 25%, 2,5% – для показників, близьких до 10%, 1,8% – для показників, близьких до 5%.

Загалом, у КМІС вважають, що отримані результати все одно зберігають високу репрезентативність та дозволяють досить надійно аналізувати суспільні настрої населення (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2026/03/16/8025698/>). – 2026. – 16.03).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

18 березня 2026 року відбувся круглий стіл на тему «Конституційний суд в умовах війни та повоєнного розвитку».

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Василь Лемак (глава делегації), Олександр Водянніков, Віктор Городовенко, Алла Олійник, Галина Юровська, а також Голова, заступник Голови та судді Конституційного Суду Республіки Хорватія.

Із вітальними словами до учасників звернулися Голова Конституційного Суду Республіки Хорватія Фране Станішич та суддя Конституційного Суду України Василь Лемак. У своїх виступах вони наголосили на важливості розвитку професійного діалогу між конституційними судами, обміну досвідом у сфері здійснення конституційного контролю та зміцнення двосторонньої співпраці в умовах сучасних викликів.

Під час першої сесії було представлено доповіді заступника Голови Конституційного Суду Республіки Хорватія Мато Арловича та судді Конституційного Суду України Галини Юровської. Доповідачі зосередили увагу на особливостях здійснення конституційного

контролю в умовах війни; викликах, що постають перед органами конституційної юрисдикції в період суспільних потрясінь; ролі конституційних судів у забезпеченні верховенства права, захисті прав і свобод людини та збереженні інституційної стійкості держави.

Окремий тематичний блок було присвячено знаковим рішенням обох судів та підкреслено їхнє значення для розвитку сучасного конституціоналізму. Із доповідями виступили суддя Конституційного Суду України Олександр Водянніков та суддя Конституційного Суду Республіки Хорватія Маша Марочіні Зрінські.

У фокусі уваги також були питання організації роботи Конституційного Суду Республіки Хорватія, зокрема забезпечення процесу підготовки та ухвалення рішень, методологічні підходи до дослідження в конституційному провадженні та механізми внутрішньої координації.

У межах програми судді Конституційного Суду України провели зустріч із Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Хорватія Василем Кириlichem.

Захід став важливим майданчиком для зміцнення професійних контактів, обміну практичним досвідом у сфері конституційного правосуддя та поглиблення двостороннього співробітництва між конституційними судами України і Хорватії (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/poglyblennya-spivpraci-z-konstytucijnym-sudom-respubliki-horvatiya>). – 2026. – 18.03).*

Судді Конституційного Суду України Ольга Совгіря та Галина Юровська 5 березня 2026 року провели онлайн-лекцію. Захід об'єднав широке коло правників: адвокатів, прокурорів, суддів судів системи судоустрою, представників Національної школи суддів України, науковців, викладачів, студентів, аспірантів закладів вищої освіти та наймолодших дослідників із Малої академії наук.

Основна увага була зосереджена на ключових аспектах Рішення № 1-р/2026, ухваленого 20 січня ц.р., у справі щодо умов пенсійного забезпечення державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Модерувала захід – Галина Юровська. Головною доповідачкою виступила – Ольга Совгіря, яка пояснила зміст цього рішення, навела окремі позиції з рішень Європейського суду з прав людини, міжнародних органів, висвітлила юридичні позиції, які були сформовані у ньому та які Суд застосував із попередніх рішень, зокрема, щодо права громадян на соціальний захист, взаємозв'язку між особливими умовами пенсійного забезпечення окремих категорій громадян та особливостями їх професійної діяльності. Окремо суддя зупинилася на аналізі законодавства у сфері пенсійного забезпечення державних службовців та осіб місцевого самоврядування.

Під час лекції йшлося про те, що приводом для розгляду цієї справи стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Автор клопотання просив перевірити на конституційність окремі положення законів України «Про державну службу» (від 10.12.2015 № 889) та «Про службу в органах місцевого самоврядування»

(від 07.06.2001 № 2493), якими змінено умови пенсійного забезпечення державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також не передбачено перерахунку пенсій, призначених за Законом України «Про державну службу» (від 16.12.1993 р. № 3723).

Відповідно до Закону № 3723 на одержання пенсії державних службовців мали право особи зі стажем державної служби не менше як 10 років, які на момент її призначення працювали на держслужбі, або 20 років стажу на будь-яких посадах держслужби, незалежно від місця роботи на час досягнення певного віку. Пенсію державним службовцям призначали в розмірі 60 відсотків суми їх заробітної плати.

З 1 травня 2016 року пенсійне забезпечення державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування здійснюється на загальних підставах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (від 09.07.2003 № 1058), за винятком випадків, коли на день набрання чинності Законом № 889 особи мали потрібний для призначення пенсії за Законом № 3723 стаж державної служби, служби в органах місцевого самоврядування.

Упродовж тривалого часу із 15 березня 2000 року до 30 квітня 2016 року із заробітної плати державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування відраховували до Пенсійного фонду України внески, які були значно вищими порівняно з відрахуваннями із заробітної плати інших осіб. Це давало їм право розраховувати на вищий розмір пенсії в майбутньому, оскільки вони фактично «авансували» свої майбутні виплати. Це сформувало певні правомірні очікування стосовно пенсійного забезпечення.

Особливі вимоги до державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, обмеження конституційних прав цих осіб у зв'язку з перебуванням на посадах, сплата підвищених відрахувань до Пенсійного фонду України у своїй сукупності зумовлювали об'єктивно виправдані сподівання щодо підвищеного рівня їх пенсійного забезпечення у майбутньому.

Однак із набранням чинності Закону № 889 особи, які мали потрібний стаж роботи станом на 1 травня 2016 року, право на спецпенсію зберегли, а пенсійне забезпечення тих осіб, кому не вистачило навіть одного дня стажу, хоча вони і сплачували підвищені відрахування, здійснюється на загальних підставах за Законом № 1058.

У рішенні Суд зазначив, зокрема, що із 1 травня 2016 року державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, які сплачували підвищені відрахування, але не мали потрібного стажу для призначення спецпенсії «не лише не отримали права на призначення пенсії на умовах, визначених статтею 37 Закону № 3723, а й не одержали будь-якої компенсації за сплату підвищених відрахувань». Суд указав, що закони № 889, № 2493, № 1058 «не передбачають механізмів відшкодування за сплату підвищених відрахувань, перехідних умов пенсійного забезпечення чи врахування сплати підвищених відрахувань в інший спосіб під час обчислення пенсії для цих категорій осіб».

Суддя наголосила, що зміна юридичного регулювання пенсійного забезпечення державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування призвела до суттєвої різниці в рівні їх пенсійного забезпечення, що не забезпечує дотримання юридичної рівності – одного зі складників принципу верховенства права – та порушує конституційні гарантії права на соціальний захист.

З огляду на це та інші аргументи, викладені в рішенні, Конституційний Суд України ухвалив:

-визнати неконституційним підпункт 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 889 у тім, що у ньому не встановлено перехідних умов пенсійного забезпечення чи компенсаційних механізмів для осіб, які платили підвищені внески, але не мали потрібного стажу для призначення пенсії;

-визнати конституційними загальні норми щодо пенсійного забезпечення державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (статтю 90 Закону № 889, частину сьому статті 21 Закону № 2493);

-закрити провадження щодо перерахунку розмірів уже призначених пенсій, оскільки це

питання вже було врегульовано Судом раніше (Рішення від 23.12.2022 № 3-р/2022, яким Суд визнав неконституційним підпункт 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 889 у тім, що він унеможливив перерахунок розмірів пенсій, призначених на підставі статті 37 Закону № 3723 (<https://ccu.gov.ua/dokument/3-r2022>)).

Крім того, було підкреслено, що виконання цього рішення неможливе без належного законодавчого врегулювання і на державу покладено позитивний обов'язок щодо унормування цих питань у розумний строк (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/pravna-pensiyne-zabezpechennya-derzhavnyh-sluzhbovciv-ta-posadovyh-osib-organiv-miscevogo>). – 2026. – 13.03).

12 березня 2026 року делегати 3'їзду проголосували за затвердження нової редакції Положення. (22 січня 2026 року Рада суддів України ухвалила рішення № 3, схваливши проект нової редакції Положення про РСУ, що має на меті замінити застарілу редакцію від 16 вересня 2010 року. Запропонована редакція більш деталізована за попередній документ. Ключовою відмінністю є структуризація повноважень та цифровізація процедур).

Які зміни запропоновано?

Новий проект чітко визначає кількісний склад Ради суддів: 33 члени з фіксованими квотами для всіх юрисдикцій, включаючи Верховний Суд та вищі спеціалізовані суди. Стара редакція передбачала складнішу систему, де представники загальних судів мали складати не менше половини складу. До складу РСУ мали бути обрані представники різних ланок судової системи. Зокрема, щонайменше по одному представнику повинні були делегувати судді апеляційних судів, касаційних судів, військових судів, спеціалізованих судів, а також Верховний Суд України і Конституційний Суд України.

Нове Положення встановлює нову планку для визнання РСУ повноважною: лише за умови обрання щонайменше 2/3 від загального складу. За діючим положенням Рада суддів

вважається правомочною, якщо в її роботі бере участь більше половини членів Ради.

Крім того, на рівні Положення закріплюється обов'язковість власного веб-сайту, емблеми та можливість онлайн-трансляцій засідань на YouTube. Попередня редакція передбачала лише ведення стенограм, не враховуючи сучасні можливості цифрової фіксації.

Проект розширює роль РСУ у формуванні кадрового складу стратегічних органів: Рада суддів тепер офіційно пропонує три особи з числа суддів або суддів у відставці до складу Етичної ради та пропонує трьох осіб з числа суддів або суддів у відставці до складу Конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

В Положенні з'являється функція підготовки питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду з'їздом суддів України. Положення приведено у відповідність до нової процедури відбору суддів Конституційного Суду за участю Дорадчої групи експертів, де РСУ відіграє технічно-організаційну роль.

Крім того, Рада суддів України отримує право ухвалювати нормативні акти – положення, регламенти, порядки та правила – для організації роботи суддівського самоврядування та виконання своїх завдань. Ці акти можуть регулювати порядок підготовки і розгляду документів, організацію роботи Ради та її робочих органів, проведення конкурсів і процедур у межах повноважень Ради, а також інші організаційні та процедурні питання.

Також деталізовано повноваження щодо врегулювання конфлікту інтересів не лише суддів, а й керівництва ДСА та членів ВККСУ. Рада суддів має здійснювати контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників, приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у

порядку, визначеному процесуальним законом). Розширення повноважень РСУ щодо контролю за конфліктом інтересів у керівництва ДСА та членів ВККСУ – це відповідь на вимоги міжнародних партнерів щодо посилення доброчесності в органах суддівського врядування.

Затвердження нового Положення про Раду суддів України – це не формальність, а крок до легітимізації нових повноважень, від яких залежить незалежність кожного судді. Більша прозорість засідань через YouTube-трансляції та чіткі правила кворуму мають стати перевагами роботи за новим документом (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/356092-khkh-sezd-sudey-2026-utverdil-novuyu-redaktsiyu-polozheniya-o-sovete-sudey-ukrainy>). – 2026. – 18.03*).

РСУ допустила 8 кандидатів до конкурсного відбору на посаду судді Конституційного Суду.

Бабанли Расім Шагінович – Т.в.о. керівника апарату Верховного Суду.

Григоров Андрій Миколайович – суддя Другого апеляційного адміністративного суду у відставці.

Клименко Олексій Вікторович – прокурор другого відділу процесуального керівництва Департаменту організації, процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтриманням публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, вчиненні у зв'язку із масовими протестами у 2013-2014 роках Офісу Генерального прокурора.

Клименко Оксана Михайлівна – професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету.

Кравчук Олексій Олегович – суддя Вищого антикорупційного суду.

Никон Олеся Зеновіївна – суддя господарського суду Львівської області.

Придатко Віталій Миколайович – суддя Кролевецького районного суду Сумської області.

Сотніков Сергій Вікторович – суддя Північного апеляційного господарського суду.

Рада суддів також призначила проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів, допущених до конкурсного відбору на посаду судді КСУ (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/sud-info/354903-sovet-sudey-dopustil-8-kandidatov-k-konkursnomu-otboru-na-dolzhnost-sudi-konstitutsionnogo-suda>). – 2026. – 4.03).

Українці зможуть отримувати безкоштовну юридичну допомогу за кордоном завдяки приєднанню України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя. Народні депутати 12 березня підтримали відповідний законопроект.

Що передбачає законопроект №0304?

Народні обранці проголосували за підтримку Закону України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя», який раніше вніс до Ради президент Володимир Зеленський. Про це йдеться в повідомленні Парламенту.

Завдяки законопроекту №0304 Україна офіційно надала згоди Україною на обов'язковість виконання Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя. Так українці у 28 країнах зможуть отримувати безоплатну правничу допомогу під час судового провадження у цивільних та господарських справах у країнах, які також об'єднані конвенцією.

На думку авторів закону, це створить необхідну правову основу для покращення

співробітництва у сфері взаємовідносинах між Україною та іншими державами в питанні юридичної допомоги українцям. Закон також звільняє іноземців від легалізації документів та оплати за їх розгляд за кордоном. Раніше за це потрібно було платити.

Зауважимо! Такі норми діють лише в країнах-учасниках Конвенції: Албанії, Білорусі, Боснії й Герцеговині, Бразилії, Болгарії, на Коста-Риці, в Хорватії, на Кіпрі, у Чехії, Естонії, Фінляндії, Франції, Казахстані, Латвії, Литві, Люксембурзі, Мальті, Чорногорії, Марокко, Нідерландах, Північній Македонії, Румунії, Сербії, Словаччині, Іспанії, Швеції та Швейцарії.

Конвенція гарантує, що в кількох країнах іноземці мають такий самий доступ до судів, як і громадяни держави. Також передбачені спрощені процедури для подання заяв і документів через центральні органи держав. Документом встановлюється й заборона дискримінації лише через громадянство або відсутність місця проживання.

До слова, конвенція про міжнародний доступ до правосуддя була створена 25 жовтня 1980 року в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Вона почала діяти від 1 травня 1988 року (*24tv* (https://24tv.ua/law/konventsia-pro-dostup-do-pravosuddya-ukrayintsi-otrimuvatimut_n3026962). – 2026. – 12.03).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

С. Кравченко, Голова Верховного Суду

Без незалежної судової системи немає демократії

Судова влада України вже понад десятиліття перебуває у стані перманентної реформи. Для пересічного громадянина це слово стало синонімом нескінченних перевірок, гучних корупційних скандалів та хронічного дефіциту кадрів. Проте за лаштунками політичних дискусій – щоденна робота тисяч суддів, які в умовах повномасштабної війни розглядають сотні тисяч справ: від воєнних

злочинів та спорів із державою до розлучень.

Чи справді судова реформа «провалена», чи ми просто не помічаємо реальних змін? Як Верховний Суд долає репутаційну кризу після корупційної справи Всеволода Князева та чи готове українське судочинство до повернення військових трибуналів? Чому резонансні справи розглядають роками і як «інформаційний фон» впливає на довіру до Феміди, коли навіть законні

рішення сприймаються як випадковість? Про це Укрінформ поспілкувався з головою Верховного Суду Станіславом Кравченком.

– Ви нещодавно заявили, що наразі «судова реформа не вдалася і потрібно проводити нову» є шкідливим. Тому пропонуєте говорити про розвиток судової системи, а особливо про конкретні напрями, а не про реформу загалом. Але чому за 12 років реформування судової гілки влади в суспільстві залишається незадоволеність самою реформою?

– Якщо наша зустріч знову починається із цього питання, то очевидно, що ця проблема є. Хоч я відразу хотів би акцентувати на іншому. Я дуже сподіваюся, що велика частина нашого суспільства, зокрема ті, хто отримав належний захист у судах (а це дуже великий спектр справ, починаючи зі 700 тисяч людей, які звернулися лише зі спорами щодо держави), має іншу думку. Це питання кримінальної відповідальності, переміщених осіб, відшкодування збитків, пов'язаних із війною і не тільки. Від найскладніших питань до найпростіших, до яких належать побутові суперечки, розірвання шлюбу чи стягнення аліментів на дитину, – дуже сподіваюся, що велика частина нашого суспільства все-таки отримала якісну суддівську послугу.

І щодо твердження про те, що існують тільки негативні емоції, хотів би з вами посперечатися – маю надію, що є і позитивні. Але, безперечно, якщо наявний негативний складник і ми говоримо про ситуацію через слово «реформа» і те, що вона повинна містити, то, безумовно, треба удосконалювати роботу й боротися за більший відсоток саме позитивного сприйняття суду.

– Які саме напрями слід поліпшувати?

– В одному з інтерв'ю я критично висловлювався про певні етапи реформи, яка була, і, думаю, не тільки я маю на це право, а й усе суспільство.

Одинадцять років не призначали суддю в апеляційний суд. І тільки у грудні минулого року ми отримали перше призначення, хоча негативний баланс залишається. Якщо ми говоримо про те, що має охоплювати реформа,

поліпшення чи руйнацію, то хто ж може оцінити ситуацію в судах?

Тому якраз у цьому контексті можемо говорити, в яких напрямках рухатися. Передусім – кадрове наповнення, бо це необхідно. Друге – я довгий час виділяв питання якісного законодавства, бо дуже часто коментують судові рішення, навіть не задумуючись, що суд процитував норму закону. Навіть за останні кілька місяців у нас чимало прикладів, коли у Верховному Суді констатується позиція закону, а її починають критикувати. Тоді вже питання до парламенту, якщо закон не подобається.

Наступний напрям – питання суддівської незалежності, про яку в нас багато говорять. Це дуже важливий момент, бо немає незалежної судової системи – немає демократії. Істина очевидна. Але часто її по-своєму трактують: коли мова про незалежність, ми постійно кажемо про механізми притягнення до відповідальності, про складні процедури призначення, про покарання й таке інше. І до чого це веде? Очевидно, це треба змінювати.

От уже в період війни, коли Вища рада правосуддя відновила свою роботу, виявилось десь 20 тисяч скарг на суддів. Тобто на кожного суддю по 4–5 скарг – це багато. Але якщо ви подивитеся на їхню структуру, то здебільшого це незгода зі судовим рішенням як метод помсти чи інше. І таких скарг, мабуть, 80–90 відсотків. Але, наприклад, Європейський суд з прав людини приблизно такий самий відсоток скарг теж визнає неприйнятним. Тобто треба це явище оцінювати в цілому і спокійно ставитися до цифри, не роблячи одразу категоричних висновків, добре це чи погано.

– Повертаючись до питання про недовіру до суддів і судової гілки влади, – це загальноприйняте явище в багатьох країнах світу, навіть в європейських державах таке є. Як можна повертати довіру до українського суду під час війни? Адже деякі правоохоронні органи, як-от Служба безпеки, змогли її повернути.

– Я знову не цілком погоджуюся з вашою тезою про недовіру. Бо коли ставиться питання саме так, складається враження, ніби недовіра – це вже констатований факт. Ми у Верховному

Суді дуже уважно ставимося до цього, адже суддівська професія не проста: у світі небагато професій, де твоє рішення напряду має сприйматися як справедливе й законне, із чого й виникає питання довіри чи недовіри. Це дуже важливо, тому ми впроваджуємо нові методи оцінювання.

Які саме? Минулого року ми за підтримки Ради Європи звернулися до Центру Разумкова, щоб фахівці оцінили ситуацію в судах. Дослідження показало зовсім інші цифри, ніж ті, що роками нав'язувалися суспільству. Почну з найпозитивнішої: понад 70 відсотків громадян, опитаних по всій Україні під час виходу зі судових засідань, назвали рішення у своїй справі законним й обґрунтованим.

Водночас варто враховувати, що в суді завжди є позивач і відповідач, хтось виграв, а хтось програв; є обвинувачений і потерпілий. Це конфлікт інтересів, з якого й виникають оцінки. Тож показник 70 відсотків – чудовий. Але були й інші цифри. Коли презентували цей висновок, виявили цікавий нюанс: у тих самих громадян, які назвали рішення законними, запитали, чи довіряють вони суду загалом. І тут цифра була зовсім іншою – лише 30 відсотків відповіли ствердно.

Під час презентації результатів я запитав в експертів: чому так? Відповідь проста. Коли людина перебуває в негативному інформаційному середовищі, то, навіть отримавши позитивне і справедливе рішення, вона вважає, що їй просто пощастило. Адже загальний фон – негативний.

Можна багато говорити про дослідження та статистику, але питання не тільки в цифрах. Якщо запитують людину, яка ніколи не стикалася із судовою системою, не варто робити на основі її відповіді такі висновки. Хоча ми повністю відкриті й нічого не ховаємо. На жаль, у судовій системі, як і в усьому суспільстві, трапляються негативні явища, які потім використовуються. Беруть одну погану справу з тисяч чи мільйонів і на цьому прикладі намагаються подати всю систему як негативну. На мій погляд, це щонайменше неправильно.

– **Ви згадали про негативні кейси. І, наприклад, ваш попередник Всеволод Князєв.**

Корупційний скандал, і розгляд ще досі триває в суді. Але наскільки це впливає на репутацію Верховного Суду? І як ви працюєте із цим? Коли ви прийшли на посаду після цього скандалу, думаю, було багато труднощів. Як ви із цим справлялися?

– Ми у стінах Верховного Суду (і де, як не тут) повинні дотримуватися і вимог закону, і Конституції. І якщо говорити про справу Князєва, то є презумпція невинуватості. Тож я хотів би утриматися від коментарів щодо справи. Її розглядають у Вищому антикорупційному суді. І коли буде вирок, то все суспільство побачить.

Про те, як відбувалися події два з половиною роки тому, мені не хочеться навіть згадувати через кілька аспектів. Найперше, вкладено дуже багато праці всього колективу Верховного Суду й моєї, щоб це залишилось у минулому. Ми тоді багато говорили, що це боляче. Бо, знаєте, якщо за останні 11 років було чимало претензій до судової системи, то я міг їх аргументувати, що вони не мають таких підстав. Ну а ситуація з Князєвим і те, як вона потрапила в публічну площину, як була донесена до суспільства, справді принесла дуже великий негатив.

Але як і тоді, так і тепер переді мною стоїть питання. Ну так, сталася та історія, побачило її суспільство, а що далі: повне руйнування чи згуртування і продовження своєї роботи? Тут теж треба розуміти, що таке Верховний Суд, яка кількість людей, хто якими справами займається і таке інше. І якраз зусилля всього колективу були спрямовані на те, щоб показати суспільству: це одиночний прикрий випадок, який треба переступити, щоб рухатися далі й розвиватися.

– ***Узагалі, якось можна побороти корупцію в суддівській системі? Бо, на жаль, також з'являються час від часу новини про те, що судді беруть хабарі. І це не найкраще впливає на репутацію судочинства.***

– Це запитання, на яке я навіть не знаю, чи є відповідь. Мені відомі історії багатьох європейських країн, які стверджують, що повністю побороли це явище (корупцію, – ред.). Якщо десь на рівні Данії кажуть: «У нас уже 300 років цього нема», – ну а до 300

років, безперечно, теж була корупція. І коли ми проводимо багато міжнародних заходів, то форми та прояви корупції, очевидно, є в будь-якій країні. Мабуть, це десь закладено все-таки в людині, у її слабкості.

Думаю, для мене як судді з багаторічним стажем це система правил, що полягає в максимальній невідворотності покарання, хоча, звісно, цього не можна досягти на 100 відсотків. Але питання не тільки в покаранні, а й у створенні такої атмосфери, щоб це явище було неприйнятним. Гадаю, що в Україні й, зокрема, для судової системи зроблено дуже багато. У нас потужні правоохоронні органи. Але коли ми говоримо «правоохоронні органи», то вони наче з одного боку, а ми – з іншого. Насправді не так. Бо кожне рішення правоохоронних органів за нашим законодавством – це судовий контроль.

Щоб ви розуміли: усе розслідування справи, також щодо судді, – теж суд. Починаючи від запобіжних заходів, проведення обшуків, виїмок та іншого. Тобто є термін «слідчий суддя», що означає судовий контроль за проведенням розслідувань. І, знову-таки, я б тут не розмежував різні барикади. Так, це поганий бік і добрий бік, де теж входить судова система. Якщо говорити про шлях до постановлення вироку чи його розгляду аж касаційним судом у третій інстанції, також у справах, пов'язаних із корупцією, то саме так воно є.

Але не хотілося б, щоб це вважали виправданням. У нашому суспільстві на сьогодні ми маємо прояви корупції і в законодавчій владі, і у виконавчій, і серед військових, і серед лікарів. На жаль, суспільство в нас перебуває на цьому етапі, але я впевнений: воно неодмінно знайде механізми боротьби із цим. Головне – створити неприйнятність, нетерпимість до таких явищ.

– Є ще одне негативне явище – російське громадянство деяких суддів. Можна проводити перевірки без втручання СБУ?

– За всі роки роботи у Вищій раді правосуддя в період війни я бачив лише поодинокі випадки. По-різному траплялося: починаючи від того, що журналісти давали інформацію,

але давали як? І це виглядало навіть досить дивно, навіть у стінах Вищої ради правосуддя. Коли взяли сайт президента країни-агресора, тобто Росії, з указом про призначення суддів так званої Луганської народної республіки і зробили висновок: оскільки там суддею може бути тільки громадянин Росії, то, очевидно, він громадянин Росії.

Була мова про суддю, яка у відставці, і вона зважилася на такий крок. Але тут питання в чому? Що перехід на бік ворога у такому форматі – це може бути державна зрада, колабораційна діяльність. Припинили відставку судді, але питання ж не тільки в цьому. Тут очевидно: хто перейшов на бік ворога і співпрацює, – це вже дисциплінарна відповідальність судді чи судді у відставці.

Але, знову ж таки, на мій погляд, питання громадянства – досить складне. Я колись цією тематикою займався: питання землі, питання крові, питання подвійного громадянства чи закону про множинне громадянство, який ухвалено. І якщо ми говоримо про російське громадянство, тут зрозуміло, воно на фоні війни є дуже болючим й оцінюється відразу негативно. Але ми або виділяємо цю категорію окремо, або розглядаємо в контексті.

Нещодавно мене запитали, як я ставлюся до суддів у відставці, що залишилися на непідконтрольній Україні території. Ми мали інформацію від голови Служби безпеки, вона була оформлена як дисциплінарна скарга щодо таких суддів. Особливо якщо вони ще не у відставці, то тут питання через дисциплінарну відповідальність – там уже практика чітко сформована, і ці судді перестають бути суддями в Україні. Але якщо людина літнього віку й через певні обставини – через те, що за пів дня територія була тимчасово окупована – не могла виїхати через стан здоров'я, то у всіх випадках треба говорити окремо.

Якогось масового явища на сьогодні, особливо щодо суддів, які працюють, немає. Не треба говорити, що там є громадянство, тож звідси негативний чинник – такого нема. З приводу того, що констатовано окремі випадки, – на те є Служба безпеки, правоохоронні органи, Вища рада правосуддя. І на все це,

якщо з'являється інформація, реагують досить швидко.

– Є ще одне не менш важливе питання – військові суди та військова юрисдикція загалом. Наскільки це актуально в наших воєнних реаліях?

– Система військових судів у незалежній Україні довго існувала. Спочатку це були військові трибунали, потім – військові суди. У 2010–2011 роках вирішили, що армія нам не потрібна, а отже, не треба і військових судів. Систему військових судів ліквідували.

Коли в період війни це питання постало дуже гостро, почалися дискусії, потім навіть з'явилися два законопроекти, які поки що не розглянуті. Я про це вже не раз говорив: до війни я вважав, що система загальних судів упорається із цими питаннями – мається на увазі цивільних, без створення військових. У мене були певні аргументи, але почалася війна, армія зросла дуже сильно, тож збільшилася категорія справ, навіть злочинів щодо порядку військової служби.

Питання ж не тільки у відповідальності, а й у соціальному захисті військовослужбовців, членів їхніх сімей та ін. Коли військові вже у період війни поставили питання, що необхідно створювати військові суди, до яких буде більше довіри, я підтримав це навіть з поваги до тих людей, які захищають нашу Батьківщину.

Але було стільки дискусій серед самих військових. Заступник голови Верховного Суду Олександр Олексійович Мамалуй – військовий, майор Збройних сил. Я його запитав: як військові ставляться до створення військових судів? І, знаєте, реакції різні. Чому? Бо дехто бачить у військових судах загрозу, як у військових трибуналах, що матимуть певний обвинувальний ухил, – є таке застереження. Особливо якщо військові судді будуть підконтрольні, скажімо, міністрові оборони.

– Тобто це може бути використано проти військових?

– Так. Тому, як виявилось, питання не просте. Знову-таки, а яку мережу створити? Найперше, яка це буде юрисдикція? Кримінальні справи і справи про адміністративні правопорушення? Очевидно, так. Цивільні справи? А цивільні

які? Питання соціального захисту? І так можна рухатись аж до господарських відносин, щодо закупівель армії.

Друге питання: де вони будуть розташовуватися? Який принцип використовувати? Бо в нас райони, області, триланкова система. А щодо армії, особливо в період війни, коли це все постійно змінюється, переміщується, відрядження, – тобто уявити собі мережу теж складно. До того ж дуже чутливі питання судів апеляції. Бо хто розуміє, – це, зокрема, кримінальний блок апеляційних судів, так звані слідчі судді з дуже чутливих питань, як негласні слідчі розшукові заходи. І де цей суд має бути? Бо це ж робота, яка забезпечує слідство і має терміново виконуватися. А якщо суд далеко, чи можна це забезпечити?

Виявилось, що питань більше, ніж відповідей. Законопроект подано на пленум Верховного Суду. Ми побачили приблизно таку саму історію. І на сьогодні в нас половина суддів – за створення військових судів, половина – проти, мовляв, упорається та система, яка є.

– Напевно, питання й у кадрах: хто судитиме?

– Так, питання в кадрах. Я вам розповів приклад, яка складна ситуація з призначенням суддів.

– Чи могли б ви пояснити, чому Верховний Суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги Державної служби України з етнополітики та свободи совісті на ухвалу про відмову в накладенні арешту на майно та рахунки Київської митрополії УПЦ МП?

– Наскільки мені відомо, справу розглядають у судах. Буде завершення – буде рішення, відповідно мотивоване. Тому на ваше питання, чи можу я пояснити: ні, не можу, навіть якби погоджувався чи ні. Це рішення суду, воно для мене обов'язкове, як і для всіх громадян України.

До того ж якщо мова про заходи забезпечення. Що це таке? Це формальний момент для організації судового процесу, щоб не була знищена доказова база чи не було приховане майно. У кожному випадку суддя визначає, наскільки це ризиковано і чи взагалі той захід потрібен. Наскільки мені відомо, у

тексті рішення щодо цієї справи чітко вказано: позивач навіть не обґрунтував, для чого це взагалі потрібно і як це перешкоджає розгляду справи. Так що я б не пов'язував технічні моменти із «зрадою».

– Майже два роки тому в медіапросторі з'явилась інформація, що нібито Віктор Медведчук звернувся з позовом до Верховного Суду, щоб повернути громадянство, депутатський мандат та скасувати санкції РНБО. Що із цією справою?

– Наскільки мені відомо, від особи, яку ви назвали, у нас є кілька справ – якщо не помиляюся, близько шести.

– Ще жодного рішення не було?

– Наскільки мені відомо, так. Але тільки у Верховному Суді 93 тисячі справ – я їх не аналізую. І справу Медведчука однозначно теж.

По прізвищах часто я дізнаюся про якісь речі саме з медіа – наскільки суспільство це зацікавило, – і це навіть тоді є підставою, щоб я подивився більш докладно. У нас не заведено, щоб голові Верховного Суду доповідали чи звітували, які справи надійшли і які треба розглядати. Цього нема. Це була б не демократія.

– Також цими днями інформаційний простір сколихнула новина, що Верховний Суд залишив чинним рішення нижчої інстанції про те, що факт спільного проживання однією сім'єю активістів Зоряна Кіся та Тимура Левчука фактично є шлюбними відносинами. Чи є це рішення першим кроком до легалізації одностатевих стосунків в Україні?

– Розставмо акценти. Судова система не придумує законодавство – народ делегує представників у парламент, і вони ухвалюють закони. Якщо ви кажете, що новина сколихнула суспільство, то можна здогадуватися, що є і прихильники, і противники таких шлюбів. У цьому випадку Верховний Суд лише виконав вимоги закону, констатувавши певний правовий факт.

Справді, для Верховного Суду це рішення, мабуть, перше, і воно важливе для формування практики. Я проаналізував його для себе і не побачив там спірних моментів з огляду на

чинне законодавство: суди застосували закон таким, яким він є.

– Ви вже неодноразово згадали про парламент. Які законодавчі зміни очікуєте від народних депутатів? Які нагальні законопроекти потрібно ухвалювати?

– Робота парламенту дуже насичена. Вони надсилають нам на розгляд законопроекти, що стосуються процедури, кодексів, судовоюстрою і т. д. Тільки за минулий рік ми надали близько 130 висновків.

Одне з питань, що спричинило дискусії та звернення до Венеційської комісії, – удосконалення перевірки декларацій доброчесності й родинних стосунків суддів. Українські судді перебувають під дуже пильним контролем: наявні механізми кримінальної та адміністративної відповідальності – в Україні немає недоторканних. Окрім майнової декларації в НАЗК, суддя подає ще дві декларації до ВККС: доброчесності та родинних стосунків.

Євросоюз вимагає спростити ці процедури, наприклад, об'єднавши їх. Але часто під виглядом удосконалення з'являються ідеї учергове перевірити суддів Верховного Суду чи Вищого антикорупційного суду. Це люди, які вже проходили складні перевірки та перебувають під постійним контролем. Законопроект проголосовано в першому читанні, але радикальні ідеї, як-от залучення іноземних експертів до цієї процедури понад наявні механізми, не підтримано. Очікуємо на друге читання.

Ще одне глобальне питання – військові суди. Решта законодавчих ініціатив – а їх більше ніж сотня – стосуються різних напрямів. Ми даємо свою позицію з огляду на практику: що працює, а що ні. Не завжди до нас дослухаються, але робота йде. Треба старатися.

– Є ще одна проблема, з якою часто стикається судова система, – деякі справи розглядають роками. Справи Князева чи судді Олексія Тандира тривають довго. Чи можливо із цим боротися? Бо інколи людина в СІЗО відбуває термін, який їй могли б призначити в разі визнання вини, а розгляд усе ще триває.

– Ви заторкнули одне з найсерйозніших питань. Тут діє сукупність кількох чинників. Перше: якщо йдеться про неналежну організацію роботи, то це підстава для дисциплінарної відповідальності судді, аж до звільнення. Будь-хто може подати скаргу, і Вища рада правосуддя зробить висновок. Проте фізичні можливості судді не безмежні – він не може розглядати справу якісно за надмірного навантаження. Тому наповнення судів кадрами – перший та основний складник.

Друга проблема – зловживання правами, і тут ситуація роками не рухається. Наприклад, адвокат каже, що захворів або йому потрібен час на підготовку. За нинішнім законом особа у кримінальному провадженні може мати п'ять адвокатів. Якщо всі п'ятеро хочуть бути на засіданні, але в когось інша справа чи хвороба, то процес зупиняється. Суду складно обмежити ці процесуальні можливості.

Також треба говорити про прокурорів. Бували роки, коли фіксувалося по 7–8 тисяч неявок прокурорів на засідання. Сторона, яка має підтримувати обвинувачення від імені держави, просто не приходить.

Ще одна причина – неявка учасників: потерпілих чи свідків. Часто потерпілі, особливо якщо їм відшкодували збитки, не хочуть знову все це переживати. А свідки іноді роками не з'являються. Буває, людина з іншого міста каже, що в неї немає грошей на доїзд, а держава ці витрати не компенсує.

Я згоден, що правосуддя має бути своєчасним і безперервним. Коли вже зібрали всіх учасників і дослідили докази, має бути рішення. Це важливо для сприйняття справедливості. Особливо обурюють випадки, коли через затягування спливають строки притягнення до відповідальності.

– *Чи можна це врегулювати законодавчо?*

– У цьому і складність, бо це питання правової культури. На рівні закону можна посилити штрафи за неявку або зробити акцент на відповідальності сторін за явку своїх свідків: прокурор відповідає за тих, кого заявив, захист – за своїх. Певні механізми можуть бути, але тут більш складне питання. (*Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/4102487-stanislav-kravcenko-golova-verhovnogo-sudu.html>). – 2026. – 17.03*).

М. Барсук, суддя-спікер Північного апеляційного господарського суду

Зміна оплати праці суддів зруйнує баланс влад

Коли в суспільстві чи в стінах парламенту починається дискусія про уніфікацію заробітних плат у державному секторі, ця ідея завжди знаходить відгук. Бажання оптимізувати витрати, встановити єдині зрозумілі правила гри та зрізати величезні виплати звучить, як цілком логічний крок в умовах воєнного стану та безпрецедентного дефіциту ресурсів.

Але суд – це окрема гілка влади і специфічний механізм, який щороку пропускає через себе понад п'ять мільйонів справ, в яких вирішується доля людей, а вироки виносяться іменем України. І як суддя-спікер, чие завдання – пояснювати суспільству природу правових інститутів, бачу в законодавчих ініціативах (зокрема, законопроектах №13467 та №14387) дещо більше, ніж просто економію.

За фасадом уніфікації криється серйозний ризик руйнації конституційного балансу влад, кадрового колапсу та згортання євроінтеграційних реформ. І ось чому ця проблема стосується кожного громадянина.

Конституційний дисбаланс: хто замовляє музику?

Однією з ключових пропозицій є відмова від прожиткового мінімуму на користь нової «базової (орудної) величини», розмір якої щороку в ручному режимі визначатиме Кабінет міністрів.

Це пряме порушення ст. 130 Конституції, яка імперативно встановлює: розмір винагороди судді визначається виключно законом «Про судоустрій і статус суддів». Якщо уряд отримає

повноваження своїми постановами або через формування бюджету регулювати розмір базової величини, виконавча влада отримає прямий важіль тиску на суди.

У спорі між громадянином і державою, наприклад, щодо податків, пенсій чи мобілізаційних рішень суддя, чий фінансовий стан залежить від настроїв урядовців, опиняється у вразливому становищі. Судова влада не має власних силовиків чи бюджету, її єдина зброя – це незалежність, яка зараз ставиться в пряму залежність від рішень Кабміну.

Виконавчий табель і руйнація суспільного договору

Одночасно з цим законопроект №14387 пропонує підпорядкувати оплату праці суддів Виконавчому табелю – єдиній грейдовій системі для всіх публічних службовців із жорсткими фінансовими «стелями». Будь-які виплати, що перевищують ліміт, згідно із проектом документа, доведеться повертати до бюджету.

Тут криється фундаментальна помилка в розумінні природи суддівської винагороди. Автори ініціатив намагаються прирівняти суддю до звичайного державного службовця. Але суддя не є просто публічним службовцем, за статус і мантию суддя розраховується суворими позитивними обмеженнями: він не може займатися бізнесом, мати дві роботи, обиратися на політичні посади, він перебуває під постійним мікроскопом антикорупційних органів та публічним тиском.

Суддівська винагорода і довічне утримання – це не премія, це своєрідний суспільний договір і компенсація за ці жорсткі обмеження. Зрівнялівка через «Виконавчий табель» цей договір скасовує.

Ефект доміно: кадровий колапс та найслабша ланка

Критикуючи ці ініціативи, ми захищаємо не власні статки, а інституційну здатність системи здійснювати правосуддя. В Україні бракує понад 2000 суддів, а в апаратах судів тисячі вакансій. Суд настільки сильний,

наскільки захищена його найслабша ланка. Якщо висококласний юрист-помічник отримує 10-12 тис. грн, він не прагне пройти конкурс і стати суддею, він не затримається в системі. Запропоновані ж ініціативи замість стабілізації ситуації створюють додатковий хаос.

Щоб врятувати ситуацію з суддівськими кадрами, держава запустила наймасштабніший в історії добір. Тисячі правників зараз проходять складні процедури, покладаючись на чинні гарантії. Зміна правил гри на переправі порушує базовий принцип правової держави – захист легітимних очікувань. Людина має право розраховувати на сталість правил, з якими вона вступила у правовідносини.

Більше того, якщо держава в односторонньому порядку звизить фінансові гарантії, це спровокує неминучу хвилю відставок. Сотні найбільш досвідчених суддів, які вже мають право на відставку, будуть змушені скористатися ним просто зараз, щоб захистити свій статус. Кадровий вакуум ще більше паралізує суди, і тоді громадяни чекатимуть на рішення роками.

Євроінтеграційний вимір, або навіщо змінювати те, що працює

Сьогодні Україна перебуває на етапі активних переговорів про вступ до ЄС та отримує макрофінансову підтримку за програмою Ukraine Facility. Дорожня карта з питань верховенства права вимагає від нас посилення інституційної незалежності судів.

Жоден європейський стандарт не допускає систематичного зменшення суддівської винагороди, як методу «реформування».

Чинний закон погоджений Радою Європи, пройшов усі необхідні консультації і відповідає міжнародним стандартам. Судді мають реальну незалежність, навіть у виборі адміністративних посад. Ніхто не може призначити керівника, який даватиме вказівки або впливатиме на рішення. Судді самі його обирають зі свого колективу.

Передбачені дієві органи самоврядування та врядування, конструкція, закладена в законі, суто юридично близька до досконалої. Те саме стосується і суддівської винагороди:

вона захищена від втручання, якщо економіка зростає, то розмір винагороди коригується автоматично, якщо ні – він відповідно зменшується.

Сьогодні судді дійсно можуть бути незалежними. Вони можуть відчувати впевненість у тому, що захищені державою, що гарантії незалежності працюють, і що вони можуть брати на себе відповідальність – ухвалювати справедливі рішення не «по дзвінку». Візьмемо, наприклад, суддів ВАКС.

Чи може бути незалежним суддя, у провадженні якого справи проти топпосадовців, якщо він не впевнений, що завтра ці самі посадовці не покарають його новим законом чи перевіркою? І саме за цих умов держава пропонує знизити суддівську винагороду.

Або, наприклад, візьмемо господарську юрисдикцію. Чи можемо бути впевнені у рівні рішень господарських судів, де розглядаються мільярдні справи, де зупиняються рейдерські захоплення, повертається незаконно вилучене майно, у тому числі державне майно і захищаються пам'ятки архітектури? Чи можемо бути впевнені, що світ великого бізнесу, де обертаються величезні кошти, не спокусить суддю або не покарає його за невігідне рішення?

Швидке і справедливе судове рішення є також інструментом розвитку економіки. І для малого підприємця, і для великого бізнесу. Тому, забезпечуючи судді незалежність, держава інвестує у власний розвиток. Суддя повинен мати можливість не боятися і не думати про виживання, а думати лише про закон і справедливість.

Економія бюджетних коштів під час війни – об'єктивна необхідність. Але вона не може досягатися ціною руйнації конституційного ладу. Мантия є символом служіння праву, а не настроям сьогодення. Якщо перетворити фінансовий захист судді на інструмент ручного урядового управління, суспільство втратить не просто «заможних суддів» – воно втратить єдиний легітимний інструмент захисту своїх прав (*Економічна правда* (https://epravda.com.ua/power/unifikaciya-zarplat-suddiv-riziki-konstituciynoji-krizi-ta-kadrovogo-deficitu-819282?_gl=1*1b1u338*_gcl_au*MTE30TY5NDUzMi4xNzcwODQwMzQy*_ga*ODQ50TcwOTY0LjE3NzE4Mzk0NDE.*_ga_6ELQ7YCNBS*czE3NzQ3MDAxMjYkbzmkZzEkdDE3NzQ3MDE0NTIkajIxJGwwJGgw*_ga_NCF7J07BLC*czE3NzQ3MDAxMjYkbzmkZzEkdDE3NzQ3MDE0NTIkajIxJGwwJGgw). – 2026. – 17.03).

В. Чаюн, адвокат АО Barristers

Захист в окупації

Стаття 59 Конституції – це не просто декларація. Це реальний інструмент захисту прав, який окремі суди намагалися обмежити формальним застосуванням норм про окуповані території. Доки не втрутився ВС.

Що саме захищає ст.59 Конституції

Стаття 59 Конституції звучить лаконічно, але має фундаментальне значення: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав».

Ця норма – один із ключових елементів права на справедливий суд. Вона гарантує,

що будь-яка людина чи юридична особа може звернутися по кваліфіковану допомогу адвоката для захисту своїх прав у суді, під час слідства чи в інших правовідносинах. Конституційний Суд неодноразово підкреслював, що це право є невід'ємним і не може бути обмежене довільно. Воно діє навіть у воєнний час і навіть для осіб, які формально перебувають на тимчасово окупованій території.

Реалізація ст.59 Конституції відбувається через кілька механізмів:

-закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» гарантує кожному можливість укладення договору про надання правничої допомоги з вільно обраним адвокатом;

-процесуальні кодекси (КПК, ГПК, ЦПК, КАС) передбачають, що учасники справи мають право користуватися правничою допомогою,

-представництво в суді та захист у кримінальному провадженні здійснюється виключно адвокатом (крім окремих винятків);

-закон «Про безоплатну правничу допомогу» гарантує безоплатну вторинну правничу допомогу для певних категорій осіб.

Право на адвоката – це не привілей, а конституційна гарантія доступу до правосуддя. Без нього неможливо реалізувати ст.ст.55, 124 і 129 Конституції (захист прав судом, змагальність, рівність сторін та ін.).

Як окремі суди фактично обмежували реалізацію ст.59 Конституції

Донедавна практика деяких апеляційних судів йшла іншим шляхом. Вони почали повертати апеляційні скарги без розгляду, посилаючись на ст.13 закону №1207-VII («Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»). Ця стаття визнає нікчемними правочини суб'єктів господарювання, місцезнаходження яких є окупована територія.

Типовий приклад – справа №913/768/21. ТОВ «Діброва» (місцезнаходження – смт Мілове Луганської області, внесене до переліку окупованих територій) оскаржувало рішення Господарського суду Луганської області про стягнення штрафу понад 2,2 млн грн. Апеляційні скарги підписав адвокат на підставі договору, що був укладений після окупації відповідної території. Східний апеляційний господарський суд ухвалами від 15.11.2023 повернув скарги без розгляду (п. 1 ч. 5 ст. 260 ГПК). Суд виходив з того, що договір з адвокатом – нікчемний, бо відповідач зареєстрований на окупованій території. Отже, адвокат «не має права» підписувати скаргу.

Такий підхід судів апеляційної інстанції фактично позбавляв компанії конституційного права на професійну правничу допомогу. Замість розгляду спору по суті суд блокував доступ до апеляції лише через формальну адресу реєстрації. Це створювало прецедент для тисяч підприємств і фізичних осіб-

підприємців, чії юридичні адреси залишилися на окупованій території і які могли втратити можливість на судовий захист.

Верховний Суд у постанові від 26.03.2024 у справі №913/768/21 скасував ухвали апеляційного суду і направив справу на новий розгляд. Суд чітко розмежував:

-ст.13 закону №1207-VII обмежує саме господарську діяльність (виробництво, продаж, надання послуг за плату);

-отримання правничої допомоги – це не господарська діяльність відповідача, а споживання послуги. Компанія в цьому випадку виступає клієнтом, а не підприємцем, що реалізує товар чи послугу;

-конституційне право на професійну правничу допомогу (ст.59 Конституції) та право на справедливий суд (ст.6 Конвенції про захист прав людини) мають вищу юридичну силу. Обмежувати їх лише через територіальний статус місцезнаходження – необґрунтовано, особливо коли лінія фронту динамічна, а перелік окупованих територій змінюється.

Верховний Суд прямо зазначив, що необґрунтованим є обмеження права особи на отримання професійної правничої допомоги з тих підстав, що місцезнаходження чи місце проживання останньої в умовах війни опинилося в окупації.

Чому саме зараз потрібен законопроект №15048

27 лютого 2026 року народний депутат Валерій Гнатенко зареєстрував законопроект «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо гарантій права на правничу допомогу для осіб з місцезнаходженням на тимчасово окупованій території» (№15048). Документ уже направлено до профільного комітету. Це – не абстрактна ініціатива, а пряма законодавча реакція на висновки ВС, викладені в постанові від 26.03.2024 у справі №913/768/21.

Згаданий проєкт пропонує доповнити ст.5 закону №1207-VII новою частиною 13:

«13. Не допускається обмеження права особи на отримання професійної правничої

допомоги з тих підстав, що місцезнаходження чи місце проживання останньої опинилося на тимчасово окупованій території».

Це точкове уточнення, яке закріплює на рівні закону висновки Верховного Суду. Водночас не скасовує обмежень господарської діяльності на окупованих територіях, а лише виводить з-під них договори з адвокатами.

Наслідки прийняття

Якщо парламент ухвалить відповідний закон:

-адвокати зможуть спокійно укласти договори з клієнтами з окупованих територій без ризику визнання їх нікчемними;

-суди припинять масово повертати процесуальні документи з цієї підстави;

-підприємства та фізичні особи отримають реальний, а не формальний доступ до правосуддя;

-зменшиться кількість скарг до Європейського суду з прав людини на порушення ст.6 конвенції.

Без такого уточнення суди могли й надалі ігнорувати висновки ВС, посилаючись на «відсутність прямої норми». Законопроект №15048 закриває цю прогалину.

Висновок

Верховний Суд у справі №913/768/21 відновив конституційну справедливість. Тепер слово за парламентом, який має закріпити цей захист на рівні закону.

Прийняття законопроекту №15048 стане важливим кроком до того, щоб війна не позбавляла українців права на правничу допомогу – навіть якщо їхня юридична адреса тимчасово опинилася за лінією фронту (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/171387-yak_vs_zahistiv_pravo_na_advokata_navit_na_tot_i_chomu_potri.html)). – 2026. – 4.03).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.25:342.8:351.74(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19334241>

Галус О. О. Проблемні аспекти забезпечення повноважності місцевих рад за неможливості проведення виборів в умовах воєнного стану. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 21. С. 1-22.

Метою статті є комплексний аналіз проблем забезпечення повноважності місцевих рад в умовах неможливості проведення виборів під час дії воєнного стану та оцінка законодавчих ініціатив, спрямованих на підтримання інституційної спроможності місцевого самоврядування. Особливу увагу приділено аналізу специфіки територіальних громад, де депутати обиралися за мажоритарною виборчою системою, оскільки саме ці ради виявилися найбільш вразливими до втрати повноважності через відсутність механізмів заміщення депутатських мандатів. Результати дослідження засвідчили, що поступове зменшення чисельності депутатів створює реальні загрози для здатності рад ухвалювати

рішення, забезпечувати кворум та виконувати базові управлінські функції. Виявлено, що правовий режим воєнного стану, поєднаний із заборонаю проведення місцевих виборів, формує ситуацію інституційного блокування, яка може призвести до управлінського вакууму та посилення ролі військових адміністрацій. Проаналізовано законодавчі ініціативи, спрямовані на тимчасове коригування вимог до правомочності рад, зокрема зміну підходів до визначення кворуму та кількості голосів, необхідних для ухвалення рішень. Показано, що такі механізми здатні забезпечити безперервність роботи рад, проте потребують чіткого нормативного обмеження та узгодження з конституційними принципами місцевого самоврядування. У висновках обґрунтовано, що підтримання повноважності місцевих рад у період війни потребує збалансованого поєднання тимчасових правових інструментів, інституційної гнучкості та збереження

демократичної суб'єктності територіальних громад. Отримані результати формують теоретичне підґрунтя для вдосконалення законодавства та забезпечення стійкості системи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

УДК 342.723

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.2>

Єрмоленко Е. О. Репродуктивні права людини: поняття, види, нормативна регламентація в Україні та зарубіжних країнах. *Право.UA*. 2026. № 1. С. 11-16.

Наукова стаття присвячена репродуктивним правам людини, які стають усе більш актуальними з розвитком медицини, біології та генної інженерії. У статті розглядається категорія репродуктивних прав, дається їх визначення, аналізуються позиції вчених щодо каталогу репродуктивних прав. Стверджується, що вузький підхід до визначення каталогу репродуктивних прав є найбільш доцільним, оскільки саме він передбачає віднесення до репродуктивних прав тих, які безпосередньо пов'язані з відтворенням людини.

УДК 342.9:351.86 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-2/7>

Денісенко В. А. Трансформація функціональної моделі служби безпеки України: конституційно-правові та інституційні виклики реформування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 43-48.

У статті здійснено комплексний конституційно-правовий та інституційний аналіз трансформації функціональної моделі Служби безпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії та євроінтеграційних зобов'язань держави. Проаналізовано розвиток нормативного регулювання мандату Служби безпеки України та визначено ризики, що виникають у зв'язку з поєднанням контррозвідувальних, антитерористичних і процесуальних повноважень в межах одного органу. Обґрунтовано, що концентрація у

межах однієї інституції широкого спектра повноважень у сфері національної безпеки й кримінального провадження породжує проблеми розмежування компетенції, дублювання юрисдикції з іншими органами правопорядку та потенційні загрози для принципів верховенства права і пропорційності втручання. Проаналізовано конституційні засади організації, підконтрольності та підзвітності Служби безпеки України, зокрема порядок призначення та звільнення її керівництва, а також співвідношення положень спеціального закону про СБУ з рамковим законодавством у сфері національної безпеки. Особливу увагу приділено гарантіям прав людини під час застосування оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів, правовому регулюванню перехоплення комунікацій та доступу до інформаційних ресурсів, а також вимогам законодавчої визначеності й ефективного нагляду, сформульованим у практиці Європейського суду з прав людини. Обґрунтовано необхідність чіткого нормативного визначення підстав, процедур і меж втручання як умови відповідності діяльності спеціальної служби принципу верховенства права. Визначено інституційні проблеми реформування, пов'язані з нечіткістю економічної складової мандату, дублюванням повноважень з іншими органами, недостатньою конкретизацією механізмів парламентського та зовнішнього контролю, а також із відсутністю завершеного законодавчого рішення щодо комплексної реформи. Показано, що оновлення функціональної моделі СБУ передбачає не лише зміни у законодавстві, а й удосконалення процедур підзвітності, внутрішнього контролю та організаційних механізмів забезпечення законності. Сформульовано напрями трансформації, які включають законодавче уточнення мандату, врегулювання питання досудового розслідування і підслідності, встановлення чітких процедур застосування заходів втручання, посилення демократичного цивільного контролю та узгодження реформи СБУ з реформуванням сектору безпеки і органів кримінальної юстиції. Обґрунтовано, що такі зміни мають здійснюватися поетапно

та з урахуванням інституційної спроможності суміжних органів, з метою забезпечення належного рівня безпеки та дотримання конституційних стандартів правової держави.

УДК 340.12.342.7.001.36

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-2/8>

Копча В. В. Реформа та утворення Конституційного Суду України: питання теорії та практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2026. № 2. С. 49-51.

Стаття присвячена дослідженню процесу становлення інституту конституційного правосуддя в Україні після проголошення незалежності держави. Особливу увагу приділено розвитку концепцій і нормативного регулювання у першій половині 1990-х років. Подано аналіз статусу Конституційного Суду України, який був закріплений Конституцією України 1996 року. Зроблено висновок, що відмова від пріоритетного створення Конституційного Суду в Україні засвідчувало нерозуміння політичною елітою його значення для демократичної конституційної системи загалом та зокрема для її становлення у процесі інтенсивних реформ. По-перше, нормами Конституції України не було встановлено недоторканості суддів Конституційного Суду України в обсязі парламентського імунітету, а також норм щодо гарантій законом винагороди суддів. По-друге, у статті 149 Конституції України визначалося, що «на суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканості, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції». В свою чергу, частина п'ята статті 126 Конституції встановлює, що «суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив» за встановленими підставами, серед яких значилася така підстава як «порушення суддею присяги». В сукупності такий механізм дозволяв політичним гілкам влади зберегти можливість для довільного звільнення судді з посади. По-третє, Конституція України не передбачила низки інших норм і

принципів, на основі яких Конституційний Суд України повинен здійснювати свою діяльність, що ускладнило його діяльність (щодо процедури присяги призначених суддів, щодо строків заповнення вакансій суддів тощо). Наведені особливості конституційного статусу Суду були розгорнуті в спеціальному законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року.

УДК 343.3/.7:342.727

DOI: <https://doi.org/10.71404/2409-6415.144.7>

Кузнецов В. В. Свобода слова і охорона авторитету органів державної влади: проблеми та перспективи змін до ст. 346 КК України. Журнал східноєвропейського права. 2026. № 144. С. 69-77.

Стаття присвячена комплексному дослідженню проблеми встановлення балансу між кримінально-правовим захистом державних та громадських діячів та фундаментальним правом на свободу слова в умовах збройної агресії росії проти України. Автор акцентує увагу на тому, що сучасна соціально-політична ситуація, радикалізація суспільства та значний обсяг нелегальної зброї трансформують вербальні погрози в реальні ризики для національної безпеки, що підтверджується випадками насильства щодо представників влади. На основі аналізу законопроекту у № 14372 від 12 січня 2026 р. досліджено запропоновані зміни до ст. 346 Кримінального кодексу України, що спрямовані на криміналізацію публічних закликів до насильства та публічного підбурювання щодо представників влади. У межах порівняльно-правового аналізу розглянуто кримінальне законодавство Республіки Польща (статті 224, 226), Федеративної Республіки Німеччини (§ 188) та Французької Республіки (статті 433-3, 433-5), де передбачено підвищений захист репутації та безпеки осіб, наділених публічним мандатом. Особливу увагу приділено практиці Європейського суду з прав людини, зокрема справам «Castells v. Spain», «Zana v. Turkey» та «Incal v. Turkey», що дозволяють окреслити

межі допустимої критики представників влади. Обґрунтовано, що свобода слова не є абсолютною і може бути обмежена в інтересах громадського порядку, проте такі обмеження мають бути пропорційними та встановленими законодавством. Науково обґрунтовано критерії відмежування легітимного політичного протесту від кримінально караних діянь. Доведено, що правомірна критика не повинна містити закликів до насильства, має бути спрямована на вираження думки, а не залякування, та сприйматися як риторика, а не план дій. Натомість ознаками недопустимих висловлювань є визначеність умислу, адресність погрози та реальна спрямованість на насильство. Зроблено висновок про необхідність удосконалення законопроект у № 14372 шляхом чіткого визначення дефініцій «публічний заклик» та «публічне підбурювання»; вилучення оціночних понять; приведення санкцій відповідних норм (ст. 346 КК України) у відповідність до принципу пропорційності. Підкреслено, що ефективність нових кримінально-правових норм залежатиме від здатності судових та правоохоронних органів розмежовувати політичну критику та реальні загрози національній безпеці держави.

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.32>

Зверєва К. С. П'яте покоління прав людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. Вип. 01. Ч.3. С. 210-215.

У статті здійснено комплексне теоретичне дослідження еволюції прав людини крізь призму концепції «поколінь», з особливим акцентом на обґрунтуванні та змістовному наповненні п'ятого покоління прав. Зазначено, що на сьогодні доктриною сформовано чотири покоління прав людини, які відображають історичні етапи розвитку прав і свобод. Перше покоління («права свободи») охоплює громадянські та політичні права, що виникли у XVII–XVIII ст. як «негативні» зобов'язання держави не втручатися в особисту сферу. Друге покоління («права рівності») сформувалося у XIX–XX ст. і включає економічні, соціальні

та культурні права, які, навпаки, вимагають від держави активних позитивних дій для забезпечення добробуту. Третє покоління («права солідарності») відображає колективні інтереси спільнот, такі як право на мир, самовизначення та здорове довкілля. На межі XX–XXI ст. виокремилася четверте покоління, або соматичні права, що стосуються автономії людини щодо власного тіла: репродуктивні права, право на зміну статі та питання евтаназії. Наголошено на появі новітніх правових феноменів, пов'язаних із цифровими технологіями, біоетикою та глобальними викликами, які не вписуються повною мірою в попередні покоління. Провідне місце в ньому посідають цифрові права: право на доступ до Інтернету, цифрову самовизначеність та захист персональних даних. Окремо виділено «право на забуття» (right to be forgotten), яке дозволяє видаляти неактуальну або шкідливу інформацію про особу з мережі. Запропоновано визначення п'ятого покоління прав людини та окреслено його зміст, зокрема цифрові права (право на забуття, право на захист персональних даних тощо), права, пов'язані з досягненнями біотехнологій (неурядження генетичною інформацією, нейроправа), а також права майбутніх поколінь (право на безпечне довкілля, стале розвиток). Зроблено висновок, що виокремлення п'ятого покоління прав людини є доцільним для адекватного реагування на сучасні виклики та забезпечення ефективного захисту гідності і прав людини в умовах цифрової ери. Вказано на необхідність подальшого нормативного закріплення новітніх прав та гармонізації міжнародних зусиль у цій сфері.

УДК 341.231.14

DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.37>

Марченко Р. В. Співвідношення права на освіту та доступу до освіти. 2026. Вип. 01. Ч.3. С. 246-250.

Стаття присвячена аналізу співвідношення права на освіту та доступу до освіти в міжнародному праві та національному законодавстві України. Розглянуто теоретичні

основи права на освіту як універсального права людини згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (ст. 13) та Загальним коментарем № 13 Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав (рамка «4 А's»: наявність, доступність, прийнятність, адаптованість). У національному законодавстві проаналізовано закріплення цього права в ст. 53 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про освіту», де право на освіту включає право на доступність освіти, а держава забезпечує рівні умови доступу без дискримінації. Особливу увагу приділено поняттю доступу до освіти як ключової складової права на освіту, з розрізненням формального (де-юре) доступу – наявності юридичного права на участь в освітніх програмах – та реального (де-факто) доступу, що залежить від усунення бар'єрів. Підкреслено, що доступ є необхідною умовою реалізації права, але не вичерпує його повністю, оскільки право на освіту охоплює також якість, прийнятність та адаптованість. В умовах воєнного стану в Україні проаналізовано специфіку доступності освіти: руйнування інфраструктури, обмеження фізичного доступу через обстріли та безпекові заходи, нормативні зміни (наприклад, обмеження форм навчання в аспірантурі), проблеми цифрової доступності, міграція та нерівність для вразливих груп. Показано, що держава намагається забезпечувати освітній процес за державними стандартами, але стикається з низкою викликів. Порівняльний аналіз демонструє динамічний зв'язок: доступ виступає «мостом» між декларативним правом та його фактичною реалізацією, а порушення доступу є одним із основних видів порушення права на освіту. Перспективи вдосконалення пов'язані з гармонізацією законодавства з міжнародними стандартами, усуненням бар'єрів та забезпеченням ефективної доступності в умовах війни та післявоєнної реконструкції.

УДК 347

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.35>

Павлюк Н.М. Реалізація права адвоката на запит в умовах воєнного стану. Науковий

вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2026. Вип. 93. Ч. 5. С. 277-282.

У статті досліджено актуальні питання, пов'язані із правом адвоката на запит в умовах воєнного стану. Право звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) та право ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом є одними із основних і найважливіших прав адвокатів, без якого значно утруднюється або взагалі унеможливується надання кваліфікованої юридичної допомоги. Доведено, що повномасштабне вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року, а також введення в Україні воєнного стану, як особливого правового режиму, суттєво вплинули на професійну діяльність адвокатів. Існуючі реалії воєнного стану перешкоджають ефективному та належному здійсненню своїх професійних обов'язків адвокатів щодо надання правничої допомоги населенню країни. Реалії воєнного стану стали причиною й численних викликів у реалізації адвокатами права на запит. Встановлено, що хоча Законом України «Про правовий режим воєнного стану» будь-яких змін та жодних обмежень щодо отримання адвокатом інформації від державних органів та приватних організацій для надання клієнту правової допомоги не закріплював, реалізація права на збір доказів значно ускладнюється через впровадження контролю за змістом і поширенням інформації; закриття або обмеження доступу до частини державних реєстрів та баз даних; встановлення особливого режиму роботи та посилення охорони об'єктів державного значення; відстрочки в задоволенні запитів на інформацію тощо. Адвокатам для захисту прав та інтересів клієнта рекомендовано раціонально і точно готувати та

належно обґрунтовувати адвокатські запити і необхідність отримання конкретної інформації у конкретній справі, чітко формулювати запитання та дотримуватися вимог щодо оформлення запитів з метою отримання належної на них відповіді.

УДК 341:342.724(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v109.2026.26>

Панфілова Ю. М., Михайловський В. І. Права корінних народів України: концепт і характеристика нормативно-правового врегулювання. Актуальні проблеми держави і права. 2026. Вип. 109. С. 193-201.

У статті розглядаються права корінних народів України як з позиції міжнародного права, так і наявного стану національного законодавства і вітчизняної доктрини. Зазначено, що саме поняття корінних народів є предметом тривалої дискусії на міжнародному рівні. Яка досі не привела до формування універсального і загальноприйнятого поняття корінних народів в міжнародному праві. Натомість концептуалізація суб'єктності корінних народів в міжнародному праві будується навколо детально опрацьованих і загально визнаних критеріїв віднесення конкретної спільноти до кола корінних народів. Аналізується визначення корінних народів, яке міститься в національному законодавстві. З'ясовані конститутивні риси корінних народів, що вирізняють їх від інших суспільних груп. Обґрунтовується, що віднесення кримських татар, караїмів і кримчаків до корінних народів України є цілком вірним. Вказується, що коло корінних народів України не може бути розширене за рахунок гагаузів. Суттєвим недоліком національного правової системи виступає відсутність як на рівні Конституції України, так і в Законі «Про корінні народи України», права у корінних народів на їхнє самовизначення. Наголошено, що це є істотною невідповідністю сучасній європейській парадигмі визнання і захисту корінних народів. Визначено, що праву на корінних народів на самовизначення безпосередньо корелює їх право на автономію. Автономія корінних

народів України є необхідною передусім з точки зору відповідності європейським цінностям і стратегічному курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі. При цьому така автономія має бути узгоджена з унітаризмом як принципом побудови державного устрою України. Запропоновані можливі форми автономії корінних народів у межах унітарної української держави. Суттєвим недоліком національного законодавства про корінні народи є декларативність його положень. З огляду на це, вказано на необхідність запровадження ефективних гарантій здійснення корінними народами України належних їм прав. Це не лише відповідатиме євроінтеграційному курсу України, але й є необхідною для його складовою.

УДК 341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/ILA.2026.35.07>

Славко А. С., Степаніщенко М. В. Свобода вираження поглядів та захист національної безпеки: підходи до балансування у правозастосовній практиці. Альманах міжнародного права. 2026. Вип. 35. С. 60-70.

Стаття присвячена комплексному дослідженню правових стандартів та практичних підходів до пошуку балансу між фундаментальним правом на свободу вираження поглядів та вимогами захисту національної безпеки, що набуває особливої гостроти в умовах збройних конфліктів. Актуальність дослідження зумовлена викликами сучасної інформаційної війни, поширенням пропаганди та дезінформації, що змушує держави впроваджувати обмеження, межі яких мають відповідати міжнародним стандартам прав людини. Автори здійснюють ґрунтовний аналіз поняття свободи слова, демонструючи її універсальність через порівняння різних правових систем: континентальної, англо-американської, ісламської, традиційної та гібридної. На основі аналізу Конституції України, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

виокремлено ключові правомочності цього права: збирання, зберігання та поширення інформації. Особлива увага у роботі приділена дефініції «національної безпеки». Досліджено українське законодавство та міжнародну практику (зокрема Комітету з прав людини ООН та ЄСПЛ), що дозволило визначити національну безпеку як стан захищеності суверенітету та територіальної цілісності, за якого органи влади здатні забезпечити повагу до прав людини. Автори підкреслюють, що загроза безпеці має бути чітко сформульованою та індивідуалізованою, а не абстрактною. Центральне місце в дослідженні займає аналіз «трискладового тесту» (законність, легітимна мета, пропорційність) як головного інструменту перевірки допустимості обмежень. Через призму знакових справ ЄСПЛ (*Sürek and Özdemir v. Turkey, Ukraine and the Netherlands v. Russia, Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom*) розкрито проблему захисту журналістської діяльності та цифрового моніторингу комунікацій. Наголошено, що будь-яке втручання, як-от прослуховування, має супроводжуватися суворим судовим контролем. У висновках автори підсумовують, що свобода вираження поглядів охоплює навіть ті ідеї, що викликають обурення суспільства. Легітимне обмеження свободи вираження поглядів можливе лише за умови встановлення прямого зв'язку між висловлюванням та реальною загрозою безпеці.

УДК 342.7–053.2:004.9

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-53>

Синегубов О. В. Концептуалізація «цифрових прав» та здійснення прав дітей у цифровому середовищі в контексті цифрового конституціоналізму. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. № 1. С. 53-95.

Цифровізація суспільних відносин зумовлює трансформацію умов здійснення прав і свобод людини та ставить нові питання перед правовою теорією і практикою. Права дітей у цьому контексті набувають особливого значення, оскільки їх здійснення в цифровому

середовищі супроводжується підвищеними ризиками для приватності, безпеки та розвитку особистості. У статті проаналізовано доктринальні підходи до розуміння правової природи «цифрових прав», зокрема щодо їх місця в системі фундаментальних прав людини та можливості виокремлення як самостійної групи прав цифрової епохи. Визначено основні засади цифрового конституціоналізму та обґрунтовано його перспективність як теоретичної основи для забезпечення «цифрових прав» і визначення особливостей їх здійснення дітьми в цифровому середовищі. Встановлено, що відсутність єдності у визначенні змісту й обсягу «цифрових прав» зумовлена динамічним розвитком технологій, транснаціональним характером цифрових платформ та поступовим зміщенням влади від держав до технологічних корпорацій. Окреслено коло проблем здійснення прав дитини в цифровому середовищі, які, зокрема, пов'язані з питаннями доступу до Інтернету, захисту персональних даних, забезпечення приватності, а також проблемам шерентингу, комерціалізації цифрового образу дитини та ризикам алгоритмічного впливу на інформаційне середовище неповнолітніх. Обґрунтовано, що забезпечення прав дітей у цифровому середовищі потребує позитивних зобов'язань держави щодо визначення меж батьківської автономії та діяльності платформ. Визначено, що принцип вбудованої безпеки є юридичним обов'язком платформ, а не технічною вимогою. Принцип найкращих інтересів дитини як суб'єктивне право, інтерпретаційний принцип та одночасно процедурна вимога оцінки впливу на права дитини є системоутворювальним для концептуалізації «цифрових прав» дітей, оскільки адресується одночасно до корпорацій, батьків та держави як носіїв відповідних зобов'язань.

УДК 340.132.1

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2026.1.02>

Шульга А. Державний суверенітет і суміжні термінопоняття. *Вісник ХНУВС*. 2026. № 1(112). С. 24-37.

Надано системну загальнотеоретичну характеристику основних суміжних понять, невіддільних від поняття «державний суверенітет». У межах репрезентації відповідного понятійного ряду насамперед виокремлено такі поняття, як «суверен», «суверенний», «суверенітет», «суверенна влада», «державний суверенітет», «народний суверенітет», «національний суверенітет», «суверенітет особи (людини)», «суверенні права держави», «суверенний імунітет держави», «суверенне управління», «суверенний контроль» тощо. Проаналізовано основи змісту і співвідношення зазначених понять. Звернено увагу на їх взаємопов'язане співіснування в межах сучасного системного загальнотеоретичного політико-правового мислення. Зазначено, що державний суверенітет насамперед вказує на статусні можливості держави як учасника відносин (внутрішніх, зовнішніх), формально-визначений обсяг яких становлять її суверенні права. Суверенітет сучасної держави припускає існування суверенітету особи (людини). Наголошено, що суверен може бути індивідуальним або колективним суб'єктом влади, при цьому існує принцип «одна держава – один суверен» (принцип розподілу влади не є принципом створення трьох суверенів). Визначено, що суверенні права держави як категорія права і правового, а не волюнтаристського мислення припускають наявність у держави системи конкретних можливостей здійснення нею свого суверенітету. Своєю чергою, поняття «суверенний імунітет держави» звертає увагу, що держава не підпорядковується органам влади інших держав (рівний над рівним не має влади). Орієнтуючись на проблему синонімії або тавтології у слововжитку, вказано, що суверенною владою є державна влада (у державі може бути тільки одна суверенна влада), яка здійснює суверенне управління, суверенний контроль тощо.

УДК 340.1

DOI: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2026-99-4>

Онiщенко Н. М., Булкат М. С. До питання про інформаційну (комунікативну) функцію судової влади: теоретико-правові основи.

Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2026. Вип. 99. С. 4-30.

Досліджуються окремі аспекти теоретико-правових основ інформаційної (комунікативної) функції в системі функцій судової влади з метою подальшого використання в площині публічного дискурсу, суспільних комунікацій. Визначено особливості термінологічного позначення, а також ужиток термінів у ході практичної реалізації інформаційної (комунікативної) функції судової влади. Запропоновано підхід до окреслення змісту та основних напрямів діяльності в межах інформаційної (комунікативної) функції судової влади.

УДК 342.3:341.1/8

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.3>

Лотюк О. Міжнародні гарантії в національному конституційному регулюванні миру: виклики суверенітету. Європейські перспективи. 2026. № 1. С. 18-26.

У статті досліджуються міжнародні гарантії миру як елемент конституційно-правового регулювання та їхнє співвідношення з принципом державного суверенітету. Автор аналізує історико-правовий розвиток концепції миру у XX–XXI століттях, починаючи з післявоєнних міжнародних договорів і завершуючи сучасними підходами у праві Європейського Союзу та України. Розглянуто теоретичні засади співвідношення міжнародного та національного права, зокрема проблематику примату міжнародних зобов'язань у сфері миру та безпеки над конституційними нормами держав. На основі досліджень українських та зарубіжних вчених-конституціоналістів показано, що міжнародні гарантії миру є необхідною умовою стабільного розвитку, проте їхня реалізація часто викликає виклики для національного суверенітету. Запропоновано напрями удосконалення механізмів інтеграції міжнародних зобов'язань у внутрішньодержавну правову систему України з урахуванням досвіду інших країн.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 3 (142) 2025

(01 березня -31 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.03.2026.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,72.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.